

Grafikai Szemle

Havi folyóirat a grafikai iparágazatok számára.

Tartalom: Borítékunk és mellékleteink. Felolvasás és vita a tanfolyami rajzoktatásról. A tipográfiai betűrendszer története dióhéjban. Apró jegyzetek a betűszedők munkaköréből. (Ornamensek szedéspróbája papíroson. Számlábak szétszedése s összeállítása. A hajók és sorjázók megszámozása. Bekezdések aránya a könyvszedésben. A kiemelő betűfajta megválasztása.) Magyar Nyomdászok Évkönyve 1909. évre. Könyvismertetés és egyéb apró közlemények. (Mindszenty Gedeon új kötetének. Változások a magyarhoni nyomdák dolgában. Nyomatványkiállítás és felolvasás Nyitrán. Vértesi Károly: "Közüzetés Amerikában". Vasuti plakátoknak kiállítása Budapesten. A Magyar Könyvszemle ezidei első füzeté. Érdekes nyomdászattörténelmi adalékok. Az okirat- és íráshamisítások föllismerése. Hogyan keletkezett a konfettizés szokása. A papírosnagykereskedések esteli záróórája. Az északamerikai riporterek leleményessége. A csecsemők s gyermekok okszerű táplálása. Vásznonra meg egyéb nyomtatott újságok. Melyek eddig a világ legkisebb könyvei? Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársaság közgyűlése. Szedőgépek szaporodási aránya Amerikában. Monumentális nyomdászattörténelmi munka. A Könyves Kálmán magyar műkiadó részvénytársaság közgyűlése. A beérkezett nyomtatványok rövid méltatása.) Jegyzőkönyvek s egyéb hivatalos közlemények. (Rendkívüli közgyűlés 1908. évi május 26-án. Választmányi ülés 1908. évi június hó 16-án. Jegyzőkönyv a Könyvnyomdászok szakköre szakközlettségének a miskolci Könyvnyomdászok nyári táncmulatsága meghívójának elbírálása tárgyában 1908. május 19-én tartott üléséről. A Könyvnyomdászok Szakköre pályázata. A Könyvnyomdászok Szakköre Temesvárt. Tagsági járulékok a múlt hónapban. Tagsági forgalom 1908. év május havában. Fölvívás Körünk vidéken dolgozó tagjaihoz. A múlt évi Grafikai Szemle bekötési táblája. A tag szórakozási alkalma körhelyiségünkben. Kondícióbeli változások pontos bejelentése. Pénztári kimutatás 1908. május haváról. 1908. januárius havi példányok kerestetnek! A Grafikai Szemle hirdetéseinél szabott árai. Fotografus kedvezménye tagjaink részére. Kedvezményes színház- és fürdő-utalványok.) Négy melléklet. Hirdetések rovata.

Borítékunk és mellékleteink.

Borítékunk a szombathelyi Geist-féle nyomdában készült, s Halász Ferdinánd szaktársunk volt a tervezője és szedője. Többszörös tanulságokat vonhatunk le ebből a jól sikerült tipográfiai műből. Először is azt, hogy a mesterszedés és általában a tipográfiai művészet dolgában a föltételek meglehetősen — hogy úgy mondjuk — demokratikusak a fővárosban meg a vidéken, úgyszintén kisebb és nagyobb nyomdáknak egyaránt. Mint ez a borítékunk, s mellékleteink egyike is bizonyítja: mesterszedés és nyomtatás dolgában a vidéki nyomdászok — ha akarják — éppenséggel nem állanak a budapestiek mögött. Egy másik tanulsága e borítéknak, hogy a teremtő képesség és jó munka éppen nem a kikiáltott mesterszedők privilégiuma, hanem hogy kellő iparkodás révén bárki is képes szép és eredeti munkák alkotására. A boríték méltán dicséretére válik csinálóinak. — Angolos genre-ban tervezett kétszínnyomatásos körlevél az első mellékletünk. Karczag Vilmos nyomdájában készült; Burgheim Károly a szedője és Breuer Jakab a nyomtatója. Szövegbetűül a Stempel-féle öntöde "Saeculum" elnevezésű betűjét vették, egy Klinksport-féle Vogeler-iniciáléval díszesítve. Jó példája ez a melléklet annak, hogy a színezésben mennyire üdvös dolog az önmérséklés. Az élénk vörös szín — bár a feketéhez képest csak nagyon kicsiny felületre szorítkozik — nagyban emeli a nyomtatvány hatását. — A Berger Zsigmond és Schimek Ferenc szaktársaink ügyes vezetése alatt működő Jókai-nyomdából a Laub Lipót féle árjegyzék borító lapot mutatjuk be. A maga egyszerűségében is megkapóan szép és mindenképp föltűnő praktikus nyomtatvány ez; jó példája annak, hogy kellő szaktudás

és technikai találékonyság mellett még ma is sikerülhet a rendes sablontól elütő s még a szakkörökben is föltűnést keltő nyomtatványokat készíteni. Az erezett háttér — amely nézetünk szerint stereotípiái lemezről nyomtatódott — kitűnően emeli, s a mellett nyugodtá teszi a nyomtatvány hatását. — Hegyi Dezső szaktársunknak, az Iparművészeti Iskola esti rajztanfolyama hallgatójának egy magyar-síflusos esküvői meghívóját is bemutatjuk e füzetben. Az eredeti nyomtatvány merített kartonpapírosra készült, amelynek sárgásba játszó gyöngéd tónusa és erős struktúrája tökéletesen érvényre engedte emelkedni az aranyszínű kontúr meg betűket, s ezenkívül a kedvező margóviszonyok folytán az egész nyomtatvány hatása sokkalta kedvezőbb. Az ember nem is gondolná, hogy az ilyen margó-különbség — az a vékony margó-jelző vonal köröskörül nem sokat számít — mennyire befolyásolni képes a nyomtatvány összhatását. — A maga nevében mesteri munka Goldzieher Gézának a debreceni Hoffmann és Kronovitz féle nyomdában készült cégjegye. Strébely Gusztáv és Szathmáry Gábor szaktársaink készítették, akik különben már régi jó ismerőseink egyrészt a Grafikai Szemléből, másrészt a Magyar Nyomdászok Évkönyvéből is. Különösen az ólomvésésben, precíz nyomtatásban és jól kiszámított hatású színezésben jeleskedtek derék debreceni szaktársaink. Mostani mellékletünknel is főként ezzel érik el a kétségtelenül igen jó hatást. Pedig ez nem könnyű dolog; ilyen többszínű nyomtatványnál a színek igen gyakran díszharmónikusan befolyásolják egymást, s ezenkívül különösen a regiszter pontos voltát csak nagyon kiváló gondossággal lehet elérni.

Felolvasás és vita a tanfolyami rajzoktatásról.

Czakó Elemér dr., az Iparművészeti Múzeum öre, e hó 10-ikén "Nyomdászatunk jövője" címmel érdekes fölolvastást tartott a Szakegyesület üléstermében. A fölolvastás és az utána következő vita a körül forgott, hogy szükséges-e, s ha igen: milyen alakban s mekkora mértékben a nyomdászati szakoktatásban a rajztanítás. Pozitív, a részletkérdésekre is kiterjedő állásfoglalásról a vita befejeződése után sem igen lehetett szó, s szakoktatásunk egyéb kérdéseit sem a fölolvastó, sem a vitában részt vett szakértésaink nem érintették. Mindamellett sok érdekes, s a jövőben esetleg jól értékesíthető gondolatot jegyezhetünk föl a két óra hosszat tartott fölolvastás és vita alkalmával, s ezeket rövidre fogva közöljük is itten.

A fölolvastáson megjelentek többek közt *Gaul Károly* úr, a Technologiai Iparmúzeum igazgatója, valamint *Györgyi Kálmán* rajztanár úr is. A hatvan-hetven főre terjedő hallgatóság közt ott voltak budapesti mester-szedőink majdnem mindannyian. Az elnöki tisztet pedig *Schwartz Ambrus* szakértésünk vállalta magára.

Czakó Elemér dr. azzal kezdte a fölolvastását, hogy idestova tíz éve foglalkozik behatóan a nyomdászat esztetikájával, s így nem csoda, ha szívéhez van növe a szakbeli fejlődésünk ügye. A Könyvnyomdászok Szakköre előtt meg kell hajtania a zászlaját. E kör hét esztendő előtt továbbképző tanfolyamot indított, mely hívatra lett volna arra, hogy a nyomdász-oktatást iparművészeti irányba terelje. A kezdet szűkös viszonyaiból lassankint kinőtt az intézmény. Először az óras-ipari szakiskolában állandó helyiséghez jutott, majd egyses adománya által támogatva, sikerült megvetnie egy szerény kísérleti nyomda alapját, legutóbb pedig az állam kétezer-koromán segítségével járult a tanfolyam céljainak előmozdításához. Ez a korlátolt eszközökre támaszkodó keret is már elég alkalmat kínál arra, hogy valami történjék a könyvnyomtatási művészet javára. S az a hét esztendő, amióta a tanítás folyik, annyi anyagot hozott föl-színre, amiből kellő kritikával meg lehet állapítani, hogy a kezdet nehézségein túl lévő tanítás eredményekre vezetett-e, s biztosít-e fejlődést ez alapokon.

Együtt van a hat évi előzménynek, a legutóbbi évnek termése az iskolai kiállításon. A szaktanfolyam vezetői ezt az eredményt mindenképpen értékesnek becsülik, arra mutat legalább az a körülmény, hogy olyan díszes kiadványban tették közzé a növendékek java munkáit, amely kiadvány az állami dotációnak több mint felét emésztette föl a maga külsőségeivel.

Az igazságos bíráló azonban a kiállítás és az értesítőnek nevezett kiadvány áttanulmányozása után kénytelen azt a levető, de jól megfontolt véleményt kiformálni, hogy a nyomdász-szakoktatás ma még jobban ki van szolgáltatva a dilettáns kísérletezőknek, mint valaha. Az ad hoc fölbukkant tanítók kétségén kívül jóakaratólag és jóhiszeműen dolgoztak, sőt bizonyos nemes önfeláldozást sem tagadhatni meg tőlük, de viszont el nem hallgathatjuk ennek fejében, hogy a művészi munkához teljesen szervezetenül közeledtek, s főleg saját képességeik vizsgálata nélkül fogták a tanításba. Hat év alatt hatféleképpen tanítottak, s annyi kísérletezés után még ma is minden egyses célnak híjával vannak. A legeslegjobb tantárgyakat: a rajzoktatást és mesterszedést elretentően hamis nyomon úzték. A rajzoktatást mindjárt

ldforgatta sarkaiból egy nagy túlzás. Elterjedt az a hit, hogy csak az áll Gutenberg művészetének a magaslátán, aki fejleceket, címlapokat, menü-kártyákat stb. tud rajzolni. Az értesítőben a szakiskola céljaul egyenesen az van kitűzve, hogy az "a könyvnyomtatókból grafikus művészeket neveljen". Ennek hatása alatt hetvenöt növendék közül hatvannégy iratkozott be a rajztanfolyamra, annak ellenére is, hogy a szaktanfolyam hat évi oktatás után még egyetlen rajzoló sem nevelt ki, hanem hamis jelszavakkal csak illetéktelen vágyakat keltett a lelkekben, s ezáltal saját mesterségük fejlődési útját torlaszolta el. Mert ma már ott vagyunk, hogy a kezdő nyomdász sem tartja elég nagynak, elég nemesnek a maga föladatát és művészi alatt csak azt érti, amikor cifrázat meg dísz foglal helyet munkáiban. Valósággal a tetováló indusok fölfogása kezd lábra kapni. — Természetesen a rajztanítás lényege nem lehet káros a nyomdászatra nézve. Csak az az irány a veszedelmes, amely kiemeli a nyomdászt a megszabott tevékenységének köréből, s a mellett a rajzban sem képes teljes és önálló eredményekig jutni. Az 1907—1908-iki értesítő-albumban vagy húsz olyan műmelléklet van, amelyeket állítólag mind az iskola növendékei csináltak a díszkiadvány kötésén, beléspapírosán, ex-librisén, olvasójelén, fejlécén és záróképen kívül. Ez azonban csak porhintés. Mert valójában egy sincs, amit tanuló alkotott. Egy részét maguk a tanítók komponálták s komponálták, esetleg már évekkal ezelőtt. Ami pedig a növendékektől való: az egy sem eredeti kitalálás gyümölcse, hanem egyszerűen csak átpauzált variáns.

Jó. Bizonyos mértékig a másolás is lehet hasznos. A közzétételt ugyan sohasem érdemi meg, de növelheti a dekoratív érzéket a tanmenetben, bár ma már a mintalapokat is csaknem kivétel nélkül kezdik kiküszöbölni. De mit szóljunk az olyan másoláshoz, amely a növendékek érzékeit egyenesen rontja. Az értesítő olvasójele kész példája annak, hogy minő fölfogást nem szabad terjeszteni az iparművészeti grafikában. A könyv hátrafelé szélesedik, ilyen perspektíva a jól megfigyelt valóságban nem fordul elő. A lapok föl vannak hasítva, s abból egy közismert betűöntődei ornamentum bujik ki, koszorút formálva. A síkban tartott koszorún egy ingmellszerű bagoly gunnyaszt. Szörnyű egyensúlyszüklete ez a két- s háromkiterjedésű ábrázolásnak. Ne gondolja azonban senki, hogy a bagoly-példa magános kivétel, mert az egész értesítő — hármát leszámítva — csupa negatív példát tartalmaz. Van fejléc, ahol feje tetején áll a növényi ornamentumot jellemző organikus felnövés; van címlap, ahol a síkba préselt angol rózsák távlatban rajzolt vályúból nőnek ki; vannak rossz bídermájé fejek, hihetetlen színű vízi rózsák, s más csonka rajz-gondolatok mellett ott van az a jó öreg elpusztíthatatlan sas is, Eckmann modorában megfejelve, amelyet már unalomig ismerünk naptárakból, ex-librisekből, hirdetésekben és címlapokból egyaránt. — Egyszóval a nyomdász-rajzoktatás igen balul fest az alaposabb vizsgálatra. Eredeti képességet — sem tér-, sem szín-érzéket — nem fejlesztett, hanem csak hulladékoknak, mások morzsáinak feltalálására nyújtott alkalmat. Az egész nem egyéb, mint értelmetlen játék kölcsönként motívumokkal. Az ilyen rajzoktatás kétszeresen káros: először megrontja a közízlést, másodsor el-

vonja a mesterszedő-jelölteket igazi foglalkozásuktól. Különösen ez a második pont az, amelynél semmi áron sem lehet engedményeket tenni. Mert a nyakatekert rajzok immáron annyira elterpeszkedtek a szaktanfolyam munkái közt, hogy alig találunk rá fölük a szedők igazi tevékenységi céljára, a betűkből szedett nyomtatványra. Mindössze négy oldal vonatkozik erre a gazdag értesítőben, s abból a négyből is három csak mint negatív példa jöhet számításba. Legalább az olyan elavult litografus-fogást, hogy az egyik lap ráfekszik a másik sarkára, vagy a virágfűzér átbujik a papiroson, avagy a háromszög-idomot szétveti a rajta átgázoló betűsor: másnak nem vehetjük, mint elrettentő példának. Már a huszonöt esztendő előtti nyomdászgenerációt is óvták ettől. — Mindezekből pedig az következik, hogy a Könyvnyomdászok Szakkörének továbbképző tanfolyamát mai formájában föl kell oszlatni. Mert nemcsak hogy nem áll föladatának magaslátán, hanem vezető elvei és tanítási rendszere következtében egyenesen ártalmára van szakmájának. Helyette azonban folytatásként meg kell alkotni egy komolyabb és szélesebb alapon nyugvó intézményt, amelyben érvényt kell szerezni az iparművészet sarkalatos törvényeinek. Már eleve is meg kell állapítani azokat az elveket, amelyek a jövődöbéli szakoktatásban irányadóul szolgálnának. Tanítási tervre is szükség van, bár a siker nem annyira a tantervtől, mint inkább a tanítótól függ; a tanításnak jobbnak, életteljesebbnek kell lennie a paragrafusoknál. Hogy az előre megállapított tanterv mennyire nem biztosítéka a tanítás sikerének: bizonyítja éppen az elmúlt esztendőbéli nyomdász-tanfolyamok esete. A Könyvnyomdászok Szakköre elnöke, Tanay József a tanfolyamot megnyitó előadásában igen szépen és alaposan összefoglalta a tanítási év munkaprogramját, de a tanfolyamok vezetősége csodálatosképpen egy makulányit sem valósított meg a körültekintő gondossággal készült és nagyon szép programból.

A közel jövőnek egyik fő feladata, hogy a nyomdászok körében nagyon elharapódzott műtyülke-lázt csökkentse. Ez a láz különben is a németektől került hozzánk. A németek kezdték vagy nyolc-tíz esztendeje "Buchschruck"-kal, műtyülkével telehíteni a kolumna síkját. Az új divat akkoriban széles körben elterjedt, s a nyomdászok kapva kaptak rajta, mint valami új dolgon. Formailag sok dolgot újnak vettek akkoriban, ami elűt a renaissance-tól. A műtyülke divatja annyira elhatalmasodott azóta a nyomdászok körében, hogy akárhány nyomdász ezek leközlésében látja a sokszorosító-ipari szakirodalom fő feladatát. Pedig aki a művészetet csak a műtyülkén keresztül látja, az nem érzi, hogy a nyomtatványnak lelke is van, hogy az nem csupán dekoratív föladat, hanem egyúttal szellemi dolgoknak is a levelező csatornája.

A nyomdászok művészi munkája három tengely körül forog: 1. egyéni képességeken, 2. a kölcsönös összedolgozás szabatoságán és 3. az elődök eredményeinek megértésén. Ezek a szempontok érvényesülhetnek a szakoktatásban is. Először is az egyéni képességek fejlesztése fontos abban a körben, amelyben működni kíván. A modern munkafelosztás folytán ki-ki csak egy szakot vállalhat, s a verseny közepe egyénileg csak az nyomhat a latban, akinek tudomása szakirányú. Pl. a mesterszedő alig tizennyolc százalékát képezi a nyomdászságnak. Ez a hányad is csak azért kap alkalmazást, hogy nyomtatványokat állítson elő, nem pedig hogy rajzokat készítsen. Ha valaki ügyesebben rajzol, az itt nem ér annyit, mintha

benne rejlt képességeit a mesterszedésre összpontosítja, abban önálló munkálkodást fejt ki és kezdeményezői eredetiséget mutat. — Akit tehetsége a rajzolás felé sodor, ám hagyja el a nyomdát, ne szegődjék mesterszedőnek. Aki azonban az ólombetűkhöz láncolja tevékenységét, az becsületesen mérlegelje teendőit, jöjjön tisztába feladataival, tanulja ki annak fogásait. A papíron csak szerkeszteni, elrendezni kell. Rajzban csak vázlatosan építsen fel egy gondolatot, pár odavetett vonással. Sem rajzokat szépen másolni, sem gondosan kidolgozni nem szükséges.

Adott elemekből, betűkből, színekből, vonalakból s esetleg készen kapott rajzokból egy egységes hatást összekombinálni egy adott feladatra nagyobb szellemi munka, mint díszítmények változatait kifacsarni hiányos rajzkészséggel. Egy modern gondolatnak célszerű alakban való megtestesítése nagyobb művészet, mint holt formák ismételtetése. Az így működő nyomdásznak sikere sem lehet kisebb a rajzszerzőságnak hívénel. Művésze nem fog alább állni amazénál. — Minden egyénnek észre kell azonban vennie, mikor kiválasztja kedvének és fajsúlyának megfelelő helyét az emberi munka széles mezején, hogy ő csak láncszem a láncban, egy kerék a nagy gépezetben. Munkatársával egy közös együttműködés részese, amely körülmény természetesen irányt szab számára, egyéniségét alkalmazkodásra készíti. Munkája is csak részlete egy egészen. Ezt már a szakiskolában is fel kell tánni minden szakon, hogy beleoajtódjék az ifjú kezdőbe az összedolgozás érzése, a részletmunkán át is egységtelétől fejlődjék. A tanításnál is mindenki segítsen a többinek és valamennyi mindenkinek. — A sikerek csakis így teremhetnek. A közös munka egysége az igazi eredmény, de ebben az egységben mindenki érezze, hogy ő is számít. A szedő, a gépmester, a kalkulátor mind-mind . . . A haladás útját ép a tudatos összemunkálkodás nyitja meg, ahol minden tag viszi a maga szerepét a többiekhez igazodva, ami által valamennyien osztozkodnak mindenik legjobb eredményeiben. — Ezt azonban könnyebb tanulni, mint tanítani. Mert formulák és receptek nincsenek, csak elvek és módszerek. Aki másol: az téved, mert másolni nem lehet, csak ujat kigondolni, új célra, új csoportosításban. Sem Morrist, sem a régi mesterek megcsodált műveit nem lehet mintáknak venni. Azok csak arra jók, hogy felnyissák a szemet. Rajtok keresztül csak kutatni kell azt a szellemet, azokat a módszereket és elveket, amelyekkel a művészi munkát a nyomdászatban létrehozták. És ha ezt megértettük és megértettük, akkor annak megfelelőleg kell dolgozni.

Csodáltassuk meg az ifjakkal, amit a régiek csináltak, de fűrészteszük is ki, hogy mit hogyan csináltak, figyelmeztessük azt a jelen anyagaira és technikáira, s azoközben ki fog fejlődni a képesség az újabb alkotásokra is. A tudomány és a művészet hagyományainak feltárása tehát csak addig a fokig hasznos, ameddig az alkalmas az egyének szaktevékenységét növelni. Akik előttünk éltek, azok hosszú és nagy küzdés árán szerzett tapasztalatokkal figyelmeztetnek bennünket, hogy milyen úton járjunk. Csak meg kell tudni érteni ezeket a figyelmeztetéseket, s akkor azt fogjuk találni, hogy a képzelőtehetség, ízlés, színbeli és formai találékonyság rejtejt forrásai felfakadnak a nyomdásziparművészet számára is. A jövő biztosítéka csak ez lehet, szemünk csak azt keresse, a lassan kibontakozó, de dicsőséges jövőt, ahol a munka a maga erényeivel koronázza meg készítőjét. Ne neveljünk vergődő foglyokat a művészet számára, hanem

igaz nyomdászokat — iparművész-nyomdászokat — akik képesek a maguk korlátjain belül is szárnyalásra. Ne üzzünk elérhetetlen ideákat, de valósítsuk meg ami fölünk telik, s akkor gazdag lesz lelkünk, örömmel teljes az életünk s egyúttal művészi a munkánk.

Czakó Elemér dr. szép és tartalmas előadását lelkes tapssal honorálta az egybegyűlt hallgatóság.

Utána *Gaul Károly* igazgató úr emelkedett szólásra. Czakó dr. úr — úgymond — a jószívű házi orvos szerepét vállalta magára, azét, aki esetleg fájdalmas operációtól sem riad vissza, csakhogy megmenthesse általa a beteg életét. Czakó úr a nyomdászok cél gyanánt követett rajzolgatásának ugyan az ellensége, de a rajzot mint nevelő eszközt elfogadja. A tanfolyami munkákon tényleg túlcspang a cifrázkodás, ami azonban nem csoda, mert hiszen még mindig csak a kezdet kezdetén vagyunk. Általános emberi vonás, hogy valamely tanulmány kezdetén az addig teljesen laikus ember egyszerre szeretne olyan eredményeket elérni, aminkre az iskola csak évek hosszú során képesíti az embert. A jó módba jutott parvenü mohón rakja körül magát a pénzért megvásárolható minden cifrasággal. Ép úgy az a nyomdász is, akinek először van alkalma a rajzoktatásból kivenni a részét, a maga úgyszólván szellemi parvenüségében okvetetlenül a cifrázkodás felé hajlik. Ezt a rossz szokását azonban a folytatólagos oktatás, a meggyőzés s jó példák látása idővel levetkeztetik véle. A műtyülkék üldözése egyéni dolog. Utóvégre a műtyülke őseit megtalálhatjuk a máig is mintaszerűeknek mondott középkori kódexeken. S bár a nyomtatvány abszolút művészi alkotás lehet mindennemű ékítmény nélkül is: az ékítmény üdítő hatása tagadhatatlan. Mit érne az, ha folytonosan és kizárólagosan csak pecsenyét ehetünk, mindennemű saláta és miegyéb nélkül? Mihamar megunnók a koszt egyformaságát. Így volnánk a kizárólag betűkből álló nyomtatványokkal is. — Főlszólaló nem osztja előtte szólnak azt a fölfogását, hogy nem szabad másolni. Őszerinte jól megválasztott mintákat akár ötször is lemásolhatunk, de ennek a másolásnak gondolkozva kell történnie, s nem gépiesen. Ha a másoló e munkája közben gondolkozva dolgozik, s az eredeti műszellemébe behatolni igyekszik: formát tanul, megízlel és arányérzékét, szóval mindazt, amit művészetnek nevezünk. Művészi érzék pedig a rajzolás módok és rendszerek akármelyikével is fejleszthető.

Fuchs Zsigmond gépmester szaktársa kijelenti, hogy a jó szedőkből rossz szedők lettek a grafikus hatás alatt. Kijelenti továbbá, hogy már korábban is hangoztatta a tanfolyami előadók képzésének szükséges voltát. Hivatkozik e részben *Gaul* igazgató úrra.

Sarlós Lajos szaktársa: Tagadhatatlan, hogy a tanfolyamnak megvoltak a maga kinövései, de azért a tanfolyami oktatás általában a szakma céljait szolgálta. Nem akarunk a grafikus művészekkel versenyre kelni, de viszont az is igaz, hogy a rajztanulás oly szükséges a nyomdászra nézve, akár a levegő. A mesterszedőt a körülmények kényszerítő hatalma szorítja arra, hogy rajzolni tanuljon, s rajztudását — ha még olyan egyoldalú és kezdetleges is az — önálló kompozíciók alakjában a gyakorlati életben értékesítse. A folyton változó betűöntői ékesítő anyag sok pénzbe kerül; a nyomdafőnökök nem képesek a divat változatait nyomon követni. A mesterszedők jó része tehát úgy segít magán, hogy dísztkomponál avagy kompilál, s azt valami lemezkesztésre alkalmas anyagból kivési, avagy meg is cinko-

grafáltatja. A mesterszedő rajzolgatási hajlamai ebből a forrásból fakadnak, s ez ellen nem lehet tenni semmit. — Tanfolyamunk fő baja volt, hogy az előadók a jó tanterv mellőzésével fogtak a dologhoz...

Gaul Károly igazgató (közbe szól): Nem jó tanterv kell a szakbeli oktatáshoz, hanem jó tanár!

Sarlós Lajos: A szakirányú iskolák különben még nagyobb bajokban leledzenek. Ami a mi továbbképző oktatásunkat illeti: örömmel üdvözölné a művész-emberek közeledését; ezzel mindkét fél csak nyerne.

Révai Artúr főnök: Ő maga is volt mesterszedő, s mint ilyen tökéletesen át tudja érezni Czakó dr. szavainak az igazságát. Ő már régóta vallja azt az elvet, hogy nem a jó rajzképesség fontos a mesterszedésben, hanem az anyag ismerete és a vele való bánni-tudás. A mesterszedő rajzképessége szorítkozék csak a vázlatkészítésre. Ha a főnöknek rajzra van szüksége: ott van az iparművészek egész gárdája. *Gaul* igazgató úr ellenében az a nézete, hogy a mesterszedésben a sorok harmónikus megszedése a fő. A másolás a mesterszedés kombinatív voltánál fogva megengedhető, de üdvös dolog az elemekbe egy kis változtatást, mindenek fölött pedig javítást belevinni. Mert hiszen a mesterszedői munkákban abszolút eredetiségről a dolog természeténél fogva alig lehet szó. Általános elvül különben azt kell venni, hogy a szedő mindig csak a nyomdában meglévő anyaggal dolgozzék. A körültekintő principális nem húzódozhatik ez anyag folytonos bővítésétől és fölüljúttásától. Ő a maga részéről sohasem riad vissza olyan betűöntői újdonságok megvásárlásától, amelyek használhatóságáról és praktikusságáról meg van győződve. *Fuchs* szaktárs egy korábbi téves kijelentésével szemben bizonyítja, hogy a színezésbeli gyakorlatok ép oly fontosak a mesterszedőre nézve, akár a gépmesterekre.

Wóznér Ignác szaktárs: Kritika mellőzésével más terere óhajtja a kérdést terelni. A nyomdásznak ma már elkerülhetetlenül szüksége van a rajztudásra. A mesterszedőt illetőleg mindenki akceptálja ezt a tételt, de úgy áll a dolog a többi szedési ágazatokat illetőleg is. A tördelőnek például a távlatlanhoz kell értenie, hogy a kliséket jól bele tudja illeszteni a kolumna síkjába; a táblázatszedő pedig rajz nélkül szintén gyakran fennakad, s nem tudja a rovatokat kellő szélességre szedni. Ami a szakoktatás körüli kérdéseket illeti: szükség volna a magyar iparművészet vezető férfiaiinak is a közremunkálására. Nyomdász és iparművész kölcsönösen támogassák egymást, mert csak így érhető el az annyira óhajtott eredmény. Kéri a megjelent rajzpedagógiai szakfőriaikat: hassanak oda, hogy a kormány intenzívebben támogassa a nyomdász-ipart. Támogassa pedig úgy, hogy teljesen az állam pénzén állítsanak föl oly iskolát, ahol a nyomdász és művész-ember egymást kölcsönösen taníthatassák és fölvilágosíthatassák, szóval ahol föladatának magoslatán álló szaktanítói kar képezetnék ki, amely aztán sikerrel vehetné kezébe a szakoktatást.

Janovits Ferenc szaktárs: A rajzoktatás a szaktanításban csak átmenetileg foglalhatna el nagyobb szerepet, mert hiszen a rajztanítás alaposabbá tételével komolyan foglalkoznak már az elemi iskolákban is, s így valószínű, hogy a jövő nyomdásznemzedéknek már meglesz a kellő rajzbeli előképzettsége. *Wóznér* szaktársnak igaza van abban, hogy a szaktanítók kiképzése az első és legsürgősebb követelmény. Az állam a múzeumoknak stb. beküldendő kötelező példányok alakjában oly terhet ró a nyomdász-iparra, hogy már ennek egy kis ellenszolgáltatásaképpen is

többel dotálhatná az állam a szakoktatási intézményünket. A kétezer korona nem sokat lendít rajtunk.

Pavlovsky J. Alajos: Fölszólal, mert a tanfolyamok hét esztendő előtt való életrekeltésében neki is tevékeny része volt. A tanfolyamoknak tagadhatatlanul volt bizonyos sikere, s ha ez nem mutatkozik hatványozottabban: annak egyes szakelődők az okai, kik egyrészt túlbecsülték az erejüket, másrészt az előadásukra sohasem készültek el kellőképpen. Sok szakács elsózza a levest; legyen a szakelődők száma bár kevesebb, mondjuk kettő-három, de ezek aztán tekintsék élethivatásuknak a szaktanítást. A rajzról és annak a szakoktatásban való szerepéről általában az a nézete, ami Czako úré. A mesterszedő maradjon meg mindig a szedés, a kombinatív munka mezején.

Augenfeld Miksa tanfolyamvezető: Mindenek előtt csodálkozását kénytelen kifejezni, hogy a szép számú fölszólalók közt nem volt alkalma láthatni azt a szakértárt, aki a most végződött tanfolyamnak tanítási tervezetét készítette. Minthogy az illető nem jelentkezik, tanfolyamvezető léteire ő kénytelen az elmúlt tanfolyamokat amennyire lehet megvédelmezni. Czako Elemér dr. úr fölolvasása sok keserű valóságot tartalmazott, de nem volt benne kellőképpen kidomborítva az a körülmény, hogy mi nyomdászok a szakoktatás dolgában a legújabb időkig nem részesültünk számbavehető támogatásban sem állam, sem főváros, sem pedig a művészi ipar fölkarolására és buzdítására hivatott testületek részéről. A magunk feje, a magunk eszejárása után kellett indulnunk, de tekintetbe véve a művész-emberektől, esztétikusoktól hébe-korban fölhangzó tanácsokat is. S talán éppen e tanácsoknak tulajdoníthatjuk, hogy a rajzoktatás szükségességéről való nézet túlságosan meggyökeresedett a nyomdászságban, s hogy a betűszedők jó része ma egyesegyedül a rajz szorgalmas kultiválásával véli elérhetőnek a szakbeliekben való tökéletesedését. Azt a körülményt, hogy hetvenöt hallgató közül hatvanegy a rajzoktatásra iratkozott be: mással nem magyarázhatjuk meg. A rajzoktatásban megnyilatkozó ferdeségek már korábban is — négy-öt esztendővel ezelőtt — arra birták a tanfolyamok akkori vezetőségét, hogy a vázlatkészítés-szerű munkálkodás beállításával s az igazán szakbeli tananyag intenzívebb fölkarolásával igyekezzék a tanfolyamokat hivatásuknak jobban megfelelőkké tenni, de ez már nem sok sikerrel járt, amennyiben a hallgatóság jobban vonzódott ahhoz a gyakorlatilag nem nagy értékű általános irányú rajzoktatáshoz, amelyben egy bár képzett, de a nyomdászat misztériumaiban nem nagyon jártas rajztanár részesítette őt. Ettől a közfölfogástól máig sem bírtunk szabadulni, s ez az oka, hogy most is a művészekről kölcsön kért mankón járunk. Ezen csak úgy lehetne változtatni, ha iparművészetünk vezető férfiai segítenének a helyes irányba terelésben. Kéri őket erre.

Löwy Sálamon: Az előadók által az elmúlt esztendőre elfogadott tanítási tervet ő állította össze, s így Augenfeld aposztrofálása őrája vonatkozott. Ez a tanterv talán nem is volt olyan rossz, mint aminővé lett maga az elmúlt esztendőbeli oktatás. Mert hiszen volt benne szó a magyar nyelv és helyesírásnak, a tipográfiai vázlatkészítésnek, idegen nyelvek szedésének stb. a tanításáról is, s bizony nem a tanterven múlt, hogy a rajz lett az oktatásban a vezető elemmé. Hogy a rajzoktatás téves nyomokon járt, elismeri, de ennek az odiuma a rajztanfolyam vezetőjére, Barta Ernő grafikus-festőművészre háramlík, aki különben most maga is elismeri, hogy hamis utat követett...

Augenfeld Miksa kéri az elnöklő szakértársat, hogy ne engedje meg olyanoknak a megfámadtatását, akik jelenleg távol lévén, nem védelmezhetik magukat.

Löwy Sálamon: A figurális rajz tanítása — amelyet nyomdászati szaktanfolyamon képtelenségnek tart — nem volt az ő tantervében. Ő tehát a tanfolyami oktatás hamis útra tévedéséről egyáltalán nem tehet.

Hegyi Dezső szakértárs arról szól, hogy a Grafikai Szemle mostanában sűrűn közöl nyomdász-emberek rajzolta borítéktervezeteket, fejleceket, szóval műtűülkéket. E rajzoknak azonban egyike sem készült a Szakkör tanfolyamain, hanem olyan nyomdász-emberek készítették őket, akik az Iparművészeti Iskola esti tanfolyamán részesülnek szakoktatásban. A tervezeteket a Grafikai Szemle mintegy buzdításul közli. Az Iparművészeti Iskola érdemes tanára, Gróh István úr is helyesli a dolgot, annál is inkább, mert a tervező nyomdászok nem okoznak véle illetéktelen konkurrenciát a művészeknek. Ha mi nem adnánk fejlecs-tb. tervezeteket a Grafikai Szemlének: valószínű, hogy e lap egyáltalán nem tarkítaná a kolumnáit ilyesmivel. Úgy e lapot illetőleg, mint egyebekben is: a rajzolni tudó nyomdászok csak olyan téren mozognak, ahonnan különben aligha kerülne munkaalkalom az iparművészek meg akadémiai festők számára.

Gaul Károly igazgató úr: Különösen Janovits szakértársunk szavaira reflektálva, figyelmezteti a megjelenőket arra, hogy a szakoktatás minálunk még csak embrionális stádiumban van, s máris nagyon sokat nem szabad követelnünk tőle. Amit most tett a jelenlegi kereskedelemügyi miniszter, azt már ötven év előtt meg kellett volna tennie az államnak és társadalomnak. Ami a kétezer koronás állami subvencionának szükös voltát illeti: elismeri, hogy bizony több segítség is elkélne, de sajnos, most még erről nem lehet szó. A nyomdászok szakoktatása a többi iparokbeli szakoktatáshoz képest különben is nagyon jól van dotálva. Szólv egy esztendő előtt negyven ezer koronát kapott a kezéhez ipari továbbképző tanfolyamok segélyezése végett. Mindenek előtt tehát azt kereste: hol, melyik iparágban van akkora segédlétszám, hogy a tanfolyamok megerősödése széles körben áldást hozó legyen. Szabó van például hetven ezer, cipész is tömérdek. Mi itt az a negyven ezer korona? S mégis — szólv indítványára — a Szakkör tanfolyamai ebből kétezer korona évi segítségben részesülnek mindaddig, amíg a közös tárgyalásokból kifolyólag az egész tanfolyamot át nem veszi az állam. A kétezer korona öt százaléka a negyven ezer koronának, a nyomdászok pedig távolról sem teszik ki öt százalékát az ország ipari munkásságának. Kétezer koronánál többet tehát a többi iparág érdekeinek megsértése nélkül nem adhattunk a nyomdászok tanfolyamának. De most nem is a pénzbeli segítség kérdése a fő, hanem a helyiségé. Mert itt van a nagyobbik baj. De legyünk türellemmel, talán sikerül kedvező megoldást találni ebben a tekintetben is.

Czako Elemér dr. záró szavaiban kijelenti, hogy a nyomdászok részéről fölajánlott kézfogást örömezt elfogadja. Az együttes operációra szükség van, mert mint a 75:64-es arány bizonyítja, a tömeg téved. A Könyvnyomdászok Szakköre tanfolyamainak munkája nagyon becsületes, de eredmény nélkül való volt.

Elnöklő *Schwarz Ambrus* szakértárs a Szakegyesület s az össznyomdászság nevében megköszönve a megjelent vendégek fáradozását, s kérve őket a velünk való további együttműködésre, s a szakértársakat is az elhangzott ígék megszívlelésére: a vitát berekeszti.

A tipográfiai betűrendszer története dióhéjban.

Az elmúlt időknek tipográfiai szempontból egyik legnagyobb és legszebb vívmánya a betűrendszer megteremtése. Szinte elképzelhetetlen volna: hogyan boldogulnánk mi most, a huszadik században, valamely országokra, világrészekre kiterjedő egységes betűrendszer nélkül. Hol tartanánk például a nagyfóntosságú akcidens-szedés dolgában, ha elődeink százados fáradozása meg nem alkotja a "szisztémát"?

A könyvnyomtatás kezdő korában nem lehetett szó semmiféle betűrendszerről: a könyvnyomtató akkoriban a kéziratot vette a betűk öntésekor irányadóul: amekkora volt átlagosan a kézirat betűje, akkorára öntötte a nyomtatásra szolgáló típusokat. Az ilyenformán készült, semmiféle rendszerbe nem illő betűket néha a velük először nyomtatott könyvről nevezték el így. Így a korpusszal (minálunk, Ausztriában és Dél-Németországban inkább garmondnak nevezik, Garamond francia betűvésőről) a Corpus Jurist nyomtatták első ízben; az 1693-ban fölmerült brevier okvetetlenül valami breviárium nyomtatásánál szerepelt legelőbb; a ciceróval Cicero levelei nyomtatódtak először; a textus a Gutenberg által nyomtatott biblia-szövegtől kaphatta a nevét; a kánon és a misszál elnevezés is okvetetlenül ilyenformán keletkezett.

Amíg a könyvnyomtató maga volt a betűvész, betűöntő, szedő és nyomtató egy személyben: talán nem is igen merülhetett föl valami biztos mértéken alapuló s a betűtörzseket egymáshoz viszonyító rendszernek a szükségessége. Csak a tizenhatodik század második felében, amikor a betűöntés önálló iparképpen kezdett szerepelni a könyvnyomtatás keretén belül, s az egyes betűöntő a nyomdák egész sorát látta el betűivel: akkor merülhetett föl szinte önkéntelenül az a gondolat, hogy valamennyi betűöntő egységes, szigorúan megállapított rendszer szerint öntse a betűit.

A betűrendszernek volt azonban egy óriási akadály: hiányzott az a biztos hosszmeriériki egység, amely sohasem változó, állandó alapul szolgálhatott volna a betűk törzsének megállapítása s egymáshoz viszonyítása dolgában. A métermértéknek még hírehamva sem volt ekkor, a láb mérték pedig: ahány ország, annyiféle volt. Az angol láb, a pied de roi, rénusi, bécsi, szász stb. láb mind-mind különböző volt egymástól, s így legfőképpen ha egy-egy országra vagy tartományra kiterjedően lehetett őket a tipográfiai mérték-számítás alapjául venni. Amint hogy úgy is történt.

A betűrendszer megalkotására irányuló első kísérletek Angolországban történtek a tizenhetedik században, amint azt egy Moxon nevű technikai íróembernek 1683-ban megjelent "Mechanical exercises" című könyve bizonyítja. E könyvből megtudjuk, hogy az angol betűöntők közösen megállapodtak az angol láb-
nak egyetemes mértékegységül való elfogadásában, még pedig úgy, hogy bármely törzsű betű egymás fölé szedve mindig pontosan egy láb mértékű legyen. Így például a ciceróhoz közel járó Pica-ból 75 darabot ha egymásra raktak: a betűoszlopnak éppen egy angol lábnyi magasságúnak kellett lennie. Pontrendszerről e régi angol szisztémánál szó sem volt, de a benne fölvetett tizféle betűfokozatban mégis csak megtaláljuk a betűtörzsek egymáshoz viszonyításának az eszméjét. Így például a körülbelül gyöngybetű fokozatnak megfelelő Pearl törzse éppen fele akkora volt, mint a Long Primer-é (kb. garmond), a Non-

pareil-é fele akkora, mint a Pica-é (kb. ciceró), a Long Primer-é fele akkora, mint a Parangon-é (kb. textus). A Moxon-féle könyvben foglalt tizféle fokozat nagysága és egymáshoz való viszonya különben ez:

1. Pearl	184	betűvel egy angol lábban.
2. Nonpareil... ..	150	" " " "
3. Brevier	111	" " " "
4. Long Primer	92	" " " "
5. Pica	75	" " " "
6. English	66	" " " "
7. Great Primer	50	" " " "
8. Parangon	46	" " " "
9. Double Pica	38	" " " "
10. Twoline English	33	" " " "

A tizenhetedik század vége felé a francia betűöntők gyakorlatában is kifejlődtek a betűfokozatok egymáshoz való viszonyára vonatkozó elvek, de számítási alapegységről szó sem volt. A nagy zűrzavar a francia betűöntők legtekintélyesebbikét, az ifjabb Fourniert arra indította, hogy megalkossa s 1737-ben napvilágra hozza a maga híres pontrendszerét. Számítása alapjául a párisi lábmértéket (pied de roi) vette. Ennek fölosztása tudvalevőleg a következő: 12 hüvelyk = 12 vonal = 12 pont. Fournier ezt a 12 pontot kettesével 6 egységgé vonta össze, s ez egységeket tipográfiai pontoknak nevezte el. Számítása szerint 144 tipográfiai pont (12 ciceró) éppen 2 párisi hüvelyket (54·14 milliméter) tett volna ki. A következmények azonban nem igazolták Fournier azt az állítását, hogy rendszerét a pied de roi-ra alapította: a gyakorlatban ugyanis az ő 144 tipográfiai pontja nem 54·14, hanem csak 50 millimétert tett. Hogy ő tévedett volna: ki van zárva; a hibának az ócska, kopottas betűk után öntő betűöntők az okai, akik esetről-esetre gyöngébbre öntötték a rendelvényt.

A Fournier rendszerét és a mai francia betűrendszer közti különbséget a következő tábla mutatja:

Méter-pont		Fournier-pont
4·60	Parisienne	5
5·55	Nonpareille	6
6·45	Mignon	7
7·40	Petit-Texte	8
8·30	Gaillarde	9
9·25	Petit-Romain	10
10·15	Philosophie... ..	11
11·10	Cicéro	12
12·90	Saint-Augustin	14
14·75	Gros-Texte	16
16·60	Gros-Romain	18
18·45	Petit-Parangon	20
20·30	Gros-Parangon	22

A mi mostani betűrendszerünk megalapításában mint úttörőnek igen nagy érdeme van Fourniernak, s bizvást elmondható, hogy a siker korlátolt voltáról teljességgel nem tehet. Az ő rendszerének a betűöntők okozta hibáin — mint látni fogjuk — egy nagy-névű honfitársa, a szintén párisi Firmin Didot segített.

Németországban egy angolnak, James Fergussonnak javaslatára alkotta meg a tizenhetedik században Krebs Benjamin betűöntő az úgynevezett frankfurti rendszert, amelynek alapja a rénusi hüvelyk (26·166 milliméter) volt. A hüvelyk tizenketted része adta a három negyedpetitet tevő nonpareille fokozatot; 14 nonpareillenyi hosszúságra 12 kolonelnek, 11 petitnek, 10 borgisznak, 9 garmondnak, 8 breviernek, 7 cicerónak, 6 mediálisnak avagy 5 terciának

kellott pontosan kiadódnia. Nyolc nonpareille tett egy négyszöget (Konkordanz), s főképp ezzel számítottak, négyszöges rendszernek (Konkordanz-System) nevezzék el róla az egész szisztémát. A huszonnégével összerakott betűk a következő számú négyszögeket adták:

24 nonpareille	3 negyedpetitjével	megfelel	3 négyszögnek.
24 petit	4	•	4
24 borgisz	4 $\frac{1}{3}$	•	4 $\frac{1}{3}$
24 garmond	5	•	5
24 ciceró	6	•	6
24 mediális	7	•	7
24 tertia	8	•	8
24 textus	10	•	10

E rendszerben egy-egy négyszög 44'60 méterponti nagyságú volt (egy méterben van a kontinensünkön most érvényes Didot-Berthold-rendszer szerint 2660 méterpont vagyis tipográfiai pont), de valami nagyon szigorúan sohase ragaszkodtak a betartásához.

Németország északi és keleti felében az úgynevezett lipcsei rendszer szerint öntötték a betűt. Ennek a szász láb volt a számítási alapja, s egy-egy négyszögnek már viszonylag jóval nagyobb: 46 méterponti volt a törzsöke. Ez a lipcsei rendszer itt-ott Magyarországon is el volt terjedve, bár nem annyira, mint a prágai Haase-féle, amely a bécsi hüvelykre (= 6 ciceró) volt alapítva, s a frankfurti négyszöges rendszerrel 36 cicerónként 1 mm.-rel volt "erősebb".

A lipcsei rendszer és a mai Didot-Berthold-féle rendszer közti különbséget mutatja a következő tábla:

Méterpont	Negyed-petit
3'85 Diamant	2
4'80 Perl	2 $\frac{1}{2}$
5'75 Nonpareille	3
6'70 Colonel	3 $\frac{1}{2}$
7'65 Petit	4
8'60 Bourgeois	4 $\frac{1}{2}$
9'60 Corpus	5
11'50 Cicero	6
13'40 Mittel	7
15'30 Tertia	8
19'15 Text	10
23'00 Doppelcicero	12
26'80 Doppelmittel	14
30'60 Doppeltertia	16
34'50 Canon	18
38'30 Grobe Canon	20
46'00 Kleine Missal	24
57'50 Grobe Missal	30
69'00 Sabon	36

A frankfurti, lipcsei meg a Haase-féle rendszeren kívül volt egy negyedik is Németországban, Ausztriában meg alkotójának személyénél fogva alighanem minálunk is: az Auer-féle. A bécsi udvari és állományos érdemes igazgatója az alább ismertetett Didot-féle rendszerhez akart átmeneti szisztémát teremteni, de megtévedt, mert a párisi nemzeti nyomda betűit vette irányadónak, annak a rendszere pedig a Didot-félénél erősebb volt. Tipométriájában a ciceró 12'21 (23 ciceró = 4 bécsi hüvelyk), a négyszög 43'84 méterpont volt. — A betűrendszerek e többfélesége képzelhető, hogy mennyi kellemetlenséget okozott könyvnyomtatónak és betűöntőnek egyaránt.

Franciaországban a Fournier-féle rendszernek a betűöntők hanyagsága okozta csődje arra indította a tizenkilencedik század első negyedének legképzettebb könyvnyomtatóját, Firmin Didot-t, hogy a Fournier-rendszer hiányosságain segítsen. Nem bolygatta meg nagynevű elődjének a rendszerét, hanem a már meglévő betűfokok közé újakat, az ő rendszerének megfelelő vastagságúakat tolt, s így lehetővé tette, hogy

a könyvnyomtatók a Fournier rendszere szerint való betűfokokat is elhasználhassák. A Didot-féle rendszer ilyenformán jóval több betűfokozatból áll, mint a Fournier-féle. A rendszer alapja — úgy mint a Fournier-félénél — a francia láb (pied de roi), melynek 324'84 milliméter (864'07 méterpont) a hossza.

A Didot-rendszer mihamar elterjedt egész Franciaországban, a kontinens egyéb országaiba azonban sokáig nem tudott beférkőzni. Az 1870-es évek elején azonban egy csekélységnek látszó dolog segítségére jött az elterjedésének. Derriey francia betűöntő az ú. n. Phantasie-kereteket öntötte Didot-szisztémára, s a csinos keretek galván-matricáit a német betűöntők is hamarosan megszerezték. Hogy azonban a keret összeszedhető legyen, kénytelenek voltak megmaradni a Didot-rendszer mellett. Lassankint mind több kiegészítő keretfajtát s egyebet öntöttek hozzá, úgy hogy egyszerre csak azon vette észre magát minden német betűöntő, hogy keretféléi Didot-szisztémájúak, betű pedig más rendszerűek. Ekkor tehát már csak egy lépés kellett ahhoz, hogy a betűket is Didot-rendszerre öntsék, ami mihamar meg is történt sokfelé.

Amikor a Didot-rendszer megvetette már a lábát Németországban: kiderült, hogy a francia betűöntők egyesei már korábban is többé-kevésbé eltértek az eredeti Didot-alaptól, s hogy a betűik nyomán dolgozó német betűöntők produktumai sem lehetnek pontos szisztémájúak. A berlini betűöntők megbízták tehát Berthold Hermann rézlénia-gyárost, hogy számítsa át a Didot-szisztémát méterrendszerre, s általában rendezze a betűrendszere ügyét. Berthold — egy Förster nevű német csillagvizsgáló segítségével — mihamar elkészült a földadatával, egy méterre 2660 Didot-pontot számítva. 1879 májusában minden német betűöntőde kapott egy 30 centiméter hosszú tipométert, amely 798 pontnak vagyis 133 nonpareillennek felel meg, s azóta a Didot-Berthold-rendszer a házi szisztémája minden német és francia betűöntődének.

A Didot-Berthold-rendszer beosztása a következő (a zárójelben elől a német, utána a francia elnevezés):

Méterpont	Nagyság milliméterekben	Egy méterre jut belőle
3 Brilláns (Brillant, Diamant)	1'128	886'66
4 Gyémánt (Diamant, Sédanole)	1'504	665'00
5 Gyöngy (Perl, Parisienne)	1'879	532'00
6 Nonpareille	2'256	443'33
7 Kolonel (Colonel, Mignonne)	2'632	380'00
7 $\frac{1}{2}$ Petit-Texte (csak a franciáknál)	2'820	356'88
8 Petit (Petit, Gaillarde)	3'008	332'50
9 Borgisz (Bourgeois, Petit-Romaine)	3'383	295'55
10 Garmond (Corpus, Philosophie)	3'759	266'00
11 Rheinländer (franciáknál Cicéro)	4'135	241'83
12 Ciceró (Cicero, Saint-Augustin I.)	4'511	221'66
13 Sainst-Augustin II. (franciáknál)	4'887	204'62
14 Mediális (Mittel, Gros-Texte I.)	5'263	190'00
15 Gros-Texte II. (csak a franciáknál)	5'639	177'51
16 Tercia (Tertia, Gros-Texte III.)	6'015	166'25
18 Másfél-cicerós (1 $\frac{1}{2}$ Cicero, Gros-Romaine)	6'767	147'77
20 Textus (Text, Petit-Paragon)	7'519	133'00
22 Gros-Paragon (a franciáknál)	8'271	120'90
24 Kétcicerós (Doppelcicero, Palestine)	9'023	110'83
28 Kettős-mediális (Doppelmittel, Petit-Canon)	10'526	95'00
32 Kettős-tercia (Doppeltertia v. Kleine Canon; Canon)	12'030	83'12
36 Háromcicerós (Canon, Trismégliste)	13'534	73'66
40 Kánon (Grobe Canon a németeknél)	15'038	66'50
48 Négycicerós (Kleine Missal, Gros-Canon)	18'046	55'41
60 Ötcicerós (Grobe Missal, Double-Canon)	22'555	44'41
72 Hatcicerós (Sabon, Triple-Canon)	27'062	36'94

Az angolok egész betűrendszere a Moxon és James Fergusson féle hagyományokon fejlődött. Az utóbbinak javaslatait — amint láttuk — még Németországban is megszívlelték. Mindamellett az idők folyamán az angolok is eltértek a Moxon és Fergusson féle megállapításoktól, s a tizenkilencedik század második felének szakkönyvei szerint egy angol lábba esik:

1. Brilliant (brilláns)	238	négyzet
2. Gem	222	•
3. Diamond (gyémánt)	204	•
4. Pearl (gyöngy)	180	•
5. Ruby	166	•
6. Nonpareil	144	•
7. Minion	122	•
8. Brevier	111	•
9. Bourgeois	102	•
10. Long Primer	90	•
11. Small Pica	83	•
12. Pica	72	• stb.

A Moxon és Fergusson féle megállapításoktól való eltérésnek az az oka, hogy az angol láb sohasem volt pontosan meghatározva, s így hosszúsága az idők folyamán sokat ingadozott. Csak 1824-ben állapították meg végérvényesen a yardnak (= 3 láb) hosszúságát 0'91439 méterben. E szerint az angol lábúak körülbelül 305 milliméter hosszúságúnak kellene lennie.

Az angol szakkönyvekben közölt betűmértéket azonban a yard hosszúságának most említett meghatározása ellenére sem tartják be az angolországi betűöntők, sőt bátran elmondható, hogy ahány betűöntőde: annyiféle rendszer van Nagy-Britanniában. A körülbelül a cicerónak megfelelő Pica-ból például 71'8, 71'5, 71'6, 72'2 négyzet fér egy angol lábba, a szerint, hogy melyik öntődeben öntötték meg a betűt. Kivétel az egyetlen Caslon-féle öntőde, amely alkalmazkodva a yard hosszúságának 1824-ben történt megállapításához, s az angol láb hosszát 304'79 milliméterre véve: következetesen az alant közölt méretekben önti a betűit. Összehasonlíthatás okáért a betűfokozatok megnevezése előtt közöljük azoknak Berthold-féle méterpontokban való nagyságát is:

Méter-pont	Egy angol lábba jut belőle
3'95	Diamond 204
4'55	Pearl 178
4'90	Ruby 166
5'62	Nonpareil... .. 144
6'65	Minion... .. 122
7'30	Brevier 111
7'90	Bourgeois 102
9'10	Long Primer 89
9'75	Small Pica 83
11'25	Pica 72
12'65	English 64
15'90	Great Primer 51
18'20	Paragon 44 1/2
19'50	Double Pica 41 1/2
22'50	Twoline Pica 36
25'30	Twoline English 32
31'80	Twoline Great Primer 25 1/2
45'00	Twoline Double Pica 20 3/4
56'25	Trafalgar 20
67'50	Canon 18

Az angolországi betűrendszernek általában való zagyvasága okozza, hogy a nyomdatulajdonosok egy része állást foglalt az amerikai pontrendszer behozatala mellett. A betűöntők különös megrendelés esetében tehát ma már amerikai rendszerű betűt is öntenek. Ez az amerikai pontrendszer nem egyezik meg a Didot-Berthold-félével. Az alapul vett hossz mérték ugyan itt is, ott is azonos, tudniillik a méter, de míg az európai tipométer 30 centiméterjére 133 nonpareille

esik, a 35 centiméteres amerikai tipométer már 166 nonpareille sort foglal magában. Az amerikaiak betűtörzse tehát valamivel gyöngébb, mint a miénk; a különbség éppen 3 Didot-pont négycicerónként.

Az amerikai pontrendszer megalkotása a chicagói Marder, Luse and Co. betűöntő cégnek az érdeme, amely megunva az angol szisztémával való sok bajlódást, 1871-ben megkezdte az általa amerikai pontrendszernek nevezett új beosztás szerint önteni a betűt. Az itt következő táblázat mutatja az amerikai betűrendszert az európaihoz viszonyítva (elül az angol, a zárójelben pedig az amerikai elnevezések vannak):

Méter-pont	Amerikai milli-pont	Nagyság méterben	Egy méterre jut belőle
2'80	Half-Nonpareil (Brillant) ...	3	1'05 948'57
3'28	Minikin (Ruby)	3 1/2	1'23 813'06
3'75	Brillant (Excelsior)	4	1'40 711'42
4'22	Diamond	4 1/2	1'58 632'38
4'69	Pearl	5	1'75 569'14
5'16	Ruby (Agate)	5 1/2	1'93 517'40
5'62	Nonpareil	6	2'10 474'28
6'56	Minion	7	2'46 406'53
7'50	Brevier	8	2'81 355'71
8'44	Bourgeois	9	3'16 316'19
9'38	Long Primer	10	3'51 284'57
10'32	Small Pica	11	3'86 258'70
11'25	Pica	12	4'21 237'14
13'13	Engliah	14	4'92 203'26
15'01	Twoline Brevier (Columbian) ...	16	5'62 177'85
16'88	Great Primer	18	6'32 158'09
18'76	Twoline Long Primer (Paragon)	20	7'02 142'28
22'50	Twoline Pica (Double Pica) ...	24	8'43 118'57
26'26	Twoline English (Double English)	28	9'84 101'63
30'02	Fourline Brevier	32	11'24 88'92
33'76	Twoline Great Primer (Double Great Primer)	36	12'65 79'04
37'52	Double Paragon	40	14'05 71'14
45'00	Canon	48	16'86 59'28
56'25	Fiveline Pica	60	21'08 47'43
67'50	Sixline Pica	72	25'30 39'52

No most szóljunk valamit a betűk magasságáról is.

E tekintetben 1723-ig semmi sem történt; majd minden nyomdában más-más volt a betűmagasság. 1723-ban a francia könyvnyomtatók egyesülete a párisi láb tíz és fél vonalában állapította meg a normális betűmagasságot; ezt később Fournier, majd meg Didot is átvette, s az utóbbinak rendszere szerint 63 tipográfiai pontot tett ki. — Németországban Krebs 1727-ben 11 nonpareille-re szabta a betűmagasságot.

Betűrendszerünk ujjbakkori reformátora, Berthold idejéig a Didot-féle magasság is lejjebb szállott egy harmadpontonnyival, úgy hogy most csak 62'666 pont.

A különböző rendszerbeli betűmagasságokat különben áttekinthetőbben mutatja az itt következő tábla:

1. Francia normális magasság	62'666 pont, vagyis	23'558 milliméter.
2. Fournier-féle	63'000	• 23'681
3. Krebs-féle	63'297	• 23'794
4. Haase-féle prágai	63'500	• 23'869
5. Németalföldi	65'933	• 24'983
6. Lipcsei	66'195	• 25'882
7. Frankfurti	70'210	• 26'391
8. Angol-amerikai	62'027	• 23'342

Betűmagasság dolgában még távolról sincs meg a kívánt egyöntetűség. Akárhány olyan nyomda van, amely Haase-féle vagy lipcsei rendszerű magasságra önteti a maga Didot-Berthold-rendszerű betűt, csak-ugyan a nyomdában még meglevő Haase- vagy lipcsei szisztémájú betűkkel egyszerre nyomtathasson róluk. A betűöntők ezért a raktári betűket magasabbra öntik a rendesnél, s a beérkezett megrendelések szerint gyalulnak le belőlük többet vagy kevesebbet.

Apró jegyzetek a betűszedők munkaköréből.

Ornamensek szedéspróbája papiroson.

A vázlatkészítési gyakorlatok hasznosságát ma már mindenki elismeri. Gyorsan, néhány perc alatt készíthetünk így olyan vázlatokat, amelyek biztos alapul szolgálhatnak a későbbeni szedésmunka alkalmával.

A modern munkaviszonyok mellett a szedésnek az előzetes vázlatkészítéssel való gyorsítása sem egészen kielégítő. Keresnünk kell olyan módot, amellyel a betűöntői ornamantum összerakása által keletkezett képnek a hatásáról hamarabb meggyőződhetünk.

Talán van is már erre mód. Próbálkozzunk meg véle. Ha valamely ornamens-sorozat érkezik a nyomdánkba, tegyük a még együvé kötött küldeménydarabokat a kézi sajtóba, s készítsünk róluk mindenféle színű papirosdarabokra levonatokat. Ha ez megtörtént, vagdossuk széjjel az egyes lapokat a szedésbeli darabok szerint, ami valójában nem valami hosszadalmas munka, s eredményül minden papiros-színben az összes ornamensdarabkáknak levonatát kapjuk meg.

E darabok egyrészt arra szolgálnak, hogy bármikor is konstatálhassuk az egyes ornamens-daraboknak a nyomdában meglévő összes mennyiségét, másrészt pedig a vázlatkészítési eljárást jelentékenyen megkönnyíthetjük véle, amennyiben a papiroson ide-oda rakosgatva, az ornamens alkalmazhatóságának egész sereg módját ismerhetjük meg. Persze, a papiros-színének megfelelően kell megválasztani a kivágott darabok papirosának a színét is. Forma dolgában így egészen jó képet kapunk a jövődöbéli szedésről.

Számlák szétszedése s összeállítása.

Mindent jó tudni, még azt is, hogy a táblázatok és oszlopos szedések számlábjait miképpen lehet fölrámolás idején könnyen, célszerűen s mintegy játszva széjjelszedni és tömör számszedéssé összeállítani.

Azért jegyzem meg a *játszva* szót, mert a nyolc és fél órai munka még így is eléggé kimeríti az erőnket.

A körültekintő, megfontolt munkás, bárminő munkát kapjon is a kezébe: mindenek előtt meggondolja, hogy mikép is fogjon hozzá, s keresi a módját, hogyan lehetne a munkamenetbe valami gyorsító és az eredményt javító eljárást belevinni. Nem dolgozik ína-szakadtáig, de éppen a megfontoltsága és találékonysága révén főként minőség dolgában jobb és célravezetőbb munkát végez, mint azok, akik minden erejükből dolgozva, hamarabb is kifáradnak, s egyszerűs mind hamarabb kerülnek a rokkantállományba.

A táblázatok, oszlopos szedések számlábjait ahány fölrámoló: annyiféleképpen szokta földolgozni. A legtöbbje úgy szedi széjjel és rakja össze, mint azt szedni szokás, vagyis soronként; így: 29877141111 stb.

Az ilyen munka azonban nem egészen helyen való.

A megmunkálendő számlábat nem függőlegesen, hanem vízszintesen fektetve tesszük magunk elé, így:

48,507.702
6.155
8
205.619
325
3,734.240
9
—
3.755
1,894.860
20,763
14
19,419.670
670
77
—
129.561
11
2
34,193.968
15.237
—
4,114.560
113
44.093
388.213
5.244

Ezután hüvelyk- és mutatóujjainkkal széthúzzuk a szedés-oszlopot ott, ahol a minusz-sorok vannak és az utóbbiakat kiszedjük (balról jobbra állítjuk), majd

pedig elosztjuk. A számoknál pedig mindig a legnagyobbakat, vagyis a milliósakat vesszük egymásután, s így tovább lefelé a számoszlopnak legkisebb számáig (hármásával), illetéknép:

A számokból többet mint három sort egyszerre nem vegyünk, mivel ennyi még elég könnyen kezelhető (még akkor is, ha egyes számokból állanak a sorok), de ha többet vesszünk: összeugrik az egész ujjaink közt.

A számoknak háromsorosan való összeállítása már csak azért is célszerűbb, mivel az egysoronként való kézbevitellel ellenkezően: nem kell minden sorzárót, pontot és kommat külön-külön megnézni és külön elosztani, hanem egyszeri áttekintés elegendő arra, hogy észrevegyük a sorzárók esetleges egyformaságát, s egyszerre egész sor kizárást tehetünk vagy dobhatunk a helyére.

Tehát — mint az alábbi példákban láthatjuk — a számlábat először mindig a minusztól, majd a pontoktól meg kommatól, és csak azután a kizárástól szabadítjuk meg, s függőleges állapotban tesszük egymás mellé, vagyis úgy járunk el, mint az a következő példákban világosan kivehető:

Meg- munkálatlan számláb	Össze- állítva	Amennyit egy- szerre vesszünk kézbe	Pontok- s kom- máktól megszab- dítva
48,507.702	—	48,507.702	—
6.155	—	19,419.670	—
8	—	34,193.968	—
205.619	48,507.702	—	2
325	19,419.670	1,894.860	9
3,734.240	34,193.968	3,734.240	8
9	1,894.860	4,114.560	77
—	3,734.240	—	14
3.755	4,114.560	388.213	11
1,894.860	388.213	205.619	113
20,763	205.619	129.561	325
14	129.561	—	670
670	44.093	44.093	3 755
19,419.670	15.237	15.237	6 155
77	20.763	20.763	5 244
—	3 755	—	44 093
129.561	6.155	3.755	15 237
11	5.244	6.155	20 763
2	113	5.244	388 213
34,193.968	325	—	205 619
15.237	670	113	129 561
—	77	325	1 894 860
4,114.560	14	670	3 734 240
113	11	—	4 114 560
44.093	2	77	48 507 702
388.213	9	14	19 419 670
5.244	8	11	34 193 968

A minden sorzárótól stb. megszabadított s függőlegesen összeállított számsorozat ilyen képet ad:

Munkánkat már most addig folytatjuk, míg a számszedés húsz cicerónyi szélességet és ugyanakkora magasságot el nem ér. Ekkor középen megtörjük, s tágítót teszünk közbe, hogy kikötéskor össze ne dobódjék. Dr—s J—s.

A hajók és sorjázók megszámozása.

Nagyobb nyomdák vezetősége igen jól teszi, ha az összes szedőhajókat és sorjázókat folytatólagosan megszámoztatja. A hajókat, sorjázókat a nagy nyomdákban tudvalevőleg minduntalan elcserélgetik, sőt az előbbieket el is dugdossák, avagy a gépterembe, stereotípiába stb. elhurcolják. A számokat vasból való

bélyegzőkkel ütközik bele a sorjázókba és hajókba, s a művezető lajstromot vezet arról, hogy a különböző számú hajók meg sorjázók mely szedőknek vannak kiosztva. Ha valamelyik szedő kilép a nyomdából, a faktor átvesszi tőle a rekvizitumokat, s aztán egyszerűen kitörli nevét a lajstromból. — E rendszer bevezetése mellett a hajók és sorjázók fölött való s oly gyakori civódásoknak meg zsörtölődéseknek még a lehetősége is teljesen ki van zárva a nyomdákban.

Bekezdések aránya a könyvszedésben.

Jóllehet már évtizedekkel ezelőtt is szigorú szabályokat igyekeztek e tekintetben megállapítani: bizonyos tájékoztatás uralkodik a bekezdések arányát illetően még most is. Hiszen minduntalan fölhangzik nyomdáinkban a kérdés: "Mennyi ennél a munkánál a bekezdés?" Ha már tényleg a vérebe ment volna át szedőinknek az a szabályféle, amit szakkönyveink e részben hangoztatnak: ilyes kérdésekre aligha volna szükség, mert hiszen mindenki tudná már a szedés-szélesség megjelölése után maga-magától is.

A bekezdés nagysága azonban nem csupán a sorzélességtől függ. Tekintetbe kell venni a megállapításakor még egyéb dolgokat is, így a szedésnek ritkított vagy kompressz voltát, a formátum kihasználásának arányát, apró kliséknek esetleges sokaságát, a könyv betűjének keskenyebb vagy szélesebb voltát.

Modernebb könyvekben gyakran el is hagyják a bekezdést, bár a kimeneteket nem üldözik hasonlóan ádázul. Az ilyes munkának azonban absolute semmi értelme: ahol kimenet van, bekezdésnek is kell lenni.

A bekezdés nagysága Németországban általában:

10 ciceróig	1 négyzet.	25 ciceróig	2 1/2 négyzet.
15 "	1 1/2 "	30 "	3 "
20 "	2 "	35 "	3 1/2 "

Vagyis öt cicerónként fél négyzettel emelkedik a bekezdés nagysága. Három cicerón fölül azonban nem igen mennek, még ötven cicerós formátumnál sem. Magától értetődik, hogy ez az aránymegállapítás csak

normális szedésre vonatkozhatik. A harmados betűközökkel szedett munkáknál kisebb bekezdés is elég. Az olyan könyveknél és újságoknál pedig, amelyekben sok a szöveg közé tördelt ábra, határozottan a csekélyebb arányú bekezdés a helyes. Vegyünk csak például valami illusztrációkkal telespékelt, huszonhat-cicerós művet. Mondjuk, hogy a garmondbetűs ritkított szöveg a főntebbi aránymegállapításnak megfelelően két ciceróval van behúzva. Ugyan hogy fest illy esetben az, ha például a klisé mellé tördelt szedésnek hat-nyolc cicerós oszlopában kétcicerós bekezdés fordul elő. A szedés képe ilyenkor tehát okvetetlenül szaggatottnak látszanék. Ez okból illusztrációs műveknél megmaradhatunk az egynégyzetes bekezdésnél.

A kompressz meg a ritkított szedés bekezdésének aránya közt — mint említettük — szintén van különbség. Vegyünk például valami hús cicerónyi szélességű, garmondbetűs művet. A normális bekezdés ilyenkor két négyzet, ha a szedés kompressz. De egyszerűen megváltozik a normális bekezdés mennyisége, mihelyt ritkítva van a szedés. Ilyenkor már egészen bátran vehetünk két cicerónyi kezdő hézagot.

A kiemelő betűfajta megválasztása.

Műveknek úgynevezett berendezésekor erre nagy figyelemmel kell lenni. Mindenek előtt arra ügyeljünk, hogy valóban megfelelnek-e az illető betűfajok a kiemelés céljának. Mert ha például valami meglehetősen agyonnyomott könyvbetűhöz új öntésű félkövér választunk kiemelő betűt: aligha érzük el az óhajtott célt. Viszont ugyanaz a félkövér betűfajta keveset használt könyvbetűk között talán túlságosan nyugtalan hatásúvá tenné a szedést. Aminthogy az idegen betűfajta túlságos alkalmazása mindig bántó hatású, hacsak nem folytatólagosan fordulnak elő. Pedig sajnos, különösen a kereskedő-világban sok az olyan nyomtatványkészítető, aki kéziratának minden ötödik-hatodik szavát aláhúzza. Ilyen esetben a folyó szövegtől nagyon elütő kiemelő betűfajta ne vegyünk.

Magyar Nyomdászok Évkönyve az 1909. évre.

Huszonnegyedik életévébe fordul immár a Magyar Nyomdászok Évkönyve. Negyedszázadnyi idő alatt fejlődött a mostani színvonalára. Apró könyvecske volt 1883-ban, vaskos, az egész nyomdászvilág érdeklődésére számot tartó díszmű mostan. Az eddig megjelent huszonhárom kötetet egymás mellé állítva, hű tükrét kapjuk a magyar könyvnyomtatás negyedszázados állapotának, s részben mindama szellemi mozgalmaknak is, amelyek a mi kicsiny világunkban időről-időre megdobogatták legjobbaink szívét. Hűséges krónikása volt az Évkönyv a szakbeli eseményeknek, s egyszersmind biztos fokmérője a technikai és iparművészeti irányban való minden eddigi haladásunknak.

Az Évkönyv szerkesztése és kiállítása dolgában negyedszázad alatt kifejezesebben tradícióhoz most is ragaszkodni fogunk, nem zárkózva el azonban a némely tekintetben való praktikus újításoktól sem. Célunk ez: a december első napjaiban megjelenő új kötet ne csak hogy méltán sorakozhassék az utóbbi évek országvilág dicséretei mellé, hanem hogy mind szaktudományosságát, mind pedig művészi kiállítását is

instruktív mellékletek dolgában fölül is mulja azokat. Az ennek elérésére szükséges eszközök egész arzenálját sikerült immár egyesítenünk, s így bizton reméljük, hogy az új kötet páratlan lesz a maga nemében.

Amikor mindezt a magyar könyvnyomtató-világnak bejelentjük: előfizetést nyitunk a Magyar Nyomdászok Évkönyve december hó első napjaiban megjelenő kötetére. A könyv előfizetési árát valami csekélységgel emelnünk kellett, mert mint tudvalevő: a könyvek előállítására az idén jelentékenyen megrágtak. Az Évkönyv előfizetési ára tehát most 3 korona Budapestben s a vidéken egyaránt. Ez az összeg szeptember közepéig 20—30 filléres részletekben is letörleszthető. Aki azonban július 1-éig Szakkörünkbe beiratkozik, s tagsági illetékeit rendesen fizeti, a Grafikai Szemlén kívül ingyen kapja meg az Évkönyvet is. Megjelentés után 4 korona lesz a Magyar Nyomdászok Évkönyvének az ára, helyben éppen úgy, mint a vidéken is. Olcsóbban a tanulóknak sem adhatjuk az Évkönyvet.

A Könyvnyomdászok Szakköre választmányának megbízásából:
Novák László, szerkesztő.

Könyvismertetés és egyéb apró közlemények.

Mesterszedő szaktársainknak különös figyelmükbe ajánljuk a 137. oldalon közölt pályázati hirdetést.

Mindszenty Gedeon egy régi költeménye.

A tizenkilencedik század közepe tájának jeles egyházi költőjét, Mindszenty Gedeont is megihlette egykor Gutenberg apáknak dicsősége, s lendületes verssel áldozott a nagy föltaláló emlékének. A költeményt — amely különben Tóth István lapjának, az egri Gutenbergnek 1866. január 1-i számában jelent meg — a mostani János-ünnepre való tekintettel itt következőleg közöljük:

Gutenberg.

A lángész nagy, a lángész isteni,
A színcsetet nem bírja festeni;
Nagyságánál eltörpül a szobor,
Mely az idővel porlik, szétomol.
Csak a dal méltó hozzá egyedül,
Mely elhal, s ujra föllevenül.
Légy hát köszöntve dallal általunk,
Gutenberg! hozzád zeng szabad dalunk.

Ki a sajtónak teremtője vagy,
Légy üdvözölve, szellemtábornagy!
Te villámkarddal büszkén szétveréd
A tudatlanság nagy ködfellegét.
Mert míg előtted ész és ismeret
Csak vékonyan folyt, mint bérci csermelyek,
Most mint a Themze, Szajna és Duna:
Magas hullámmal robnak tova.

Te oktatói rá: ha gondolni kész,
Mit nem művelhet a láng ember-ész:
Hová eddig nem ért csupán a hit:
Tudomány nézi ég s föld titkait.
Égi s földi nyilvánlatkoztatás
Együtt: ez a valódi haladás;
Ismeret nélkül nem egész a hit,
Hit nélkül az ész — boldogtalanít.

Sírt az ember, sírt és szenvedt sokat,
Te kötéd össze a századokat,
Hogy a multból tanulja a jelen:
Melyik igaz, s melyik gaz küzdelem,
Mit tön a bűn, az erény mit csinál,
Ki a zsarnok, és ki a jó király?
És mennyit vívtak a hős nemzetek,
Kiknek szívök szabadságért epedt.

A te sajtód a villany sodronya,
Mely új szellemvilágot alkotja;
S repül az eszme Isten szavaként,
Megrázva mindent, éjszakot s a délt;
Nyugat népéhez hön bízta szó,
Keletet fölriasztja álmból,
A nagy világ egy eszmeharcban áll
A sajtó sebes, nagy csodáinál.

Te támasztád a tengerzivatart,
Mely már négy hosszú század óta tart,
Bűn s szenvedély fölvert sok szemetet,
De sok igazság-gyöngy is született,
Melyekre büszke az emberi nem,
S küzd értök ezer baj közt is híven.
Légy hát üdvöz, Gutenberg szelleme!
Köszönt a dal s igazság gyermeke.

Változások a magyarhoni nyomdak dolgában.

A pécsi püspöki líceumi nyomda bérőlje, Madarász Béla a bérlettől megvált, s egy teljesen újonnan berendezett nyomdával saját cége alatt továbbfolytatja az üzemet. — A líceumi nyomda pedig Wessely Károly vezetése mellett, részben följuttott betűanyaggal és új géppel felszerelve, mint püspöki könyvnyomda a napokban fogja megkezdeni működését. — A Klein Ferenc által 1900-ban Siklóson alapított és időközben Pécsre áthelyezett Minerva könyvnyomda május havában beszüntette az üzemet. Az egész felszerelés minden valószínűség szerint újra kerül.

Nyomatványkiállítás és fölolvadás Nyitrán.

A pünkösdi ünnepek idején Szakkörünk választmányának megbízásából *Stalla Márton* szaktársunk fölolvását tartott és nyomatványkiállítást rendezett Nyitrán. A Nyitrai Hírlap minderről a következőket írja: A kiállítás az ünnep mindkét napján látható volt, s a rendezés csínosságát meg az anyag gazdagsága nagyon élvezetessé és tanulságossá tette. A bel- és külföldi különböző nyomatványok színes egyvelege tárult ott a szemünk elé. Különösen jól volt képviselve a tárlaton Amerika, de nagy föltűnést keltek a kínai és japánországi nyomatványok is. Különösen megemlést érdemesnek találjuk a *Stalla* úr által készített és kiállított nyomatványokat, valamint a nyitrai nyomdákét is, köztük legfőképpen a Huszár-féle nyomdából kikerülőket, amelyek nagy számuk és szépségük révén méltó föltűnést keltek. Fölolvasását pünkösdi hétfő délelőttjén tartotta meg *Stalla* úr, nagy ügyességgel és szakavatottsággal, s a laikusok által is érthetően tárgyalva a könyvnyomatásbeli művészetet. A közönség igen élénk tetszéssel fogadta fölolvásos tanulságos fejtegetéseit.

Vértesi Károly: "Körutazás Amerikában".

Ilyen című díszes munka hagyta el a napokban a könyvsajtót. Szerző nyolcvanhét tárcacikkben foglalta össze az Északamerikai Egyesült Államokban tett útjának tapasztalatait. A vasos könyv egyike a legérdekesebb olvasmányoknak. Kiállítása pedig mintha szerző, ami pedig — tekintve, hogy nem kevesebb mint százkilencvenegy autotípiai kép van benne — nagy szó; szedés és nyomtatás egyaránt becsületére válik Bosnyák Ernő zombori nyomdájának. A szerző kiadásában megjelent könyv ára tizenkét korona: megrendelhető Budapesten, Ferenc-József-rakpart 11.

Vasuti plakátoknak kiállítása Budapesten.

Igen érdekes kiállítás nyílt meg e hó 18-ikán a Magyar Vasuti és Hajózási Klub helyiségében (Andrássy-út 69). Húszer angol vasúttársaság plakátjai vannak ott kiállítva; egyik szebb a másikkal. A kiállítás a megnyitástól számítva három héttig lesz csak nyitva; a belépődíj 20 fillér, mely jótékony célra fordítatik.

A Magyar Könyvszemle ezidei első füzeté

rendkívül érdekes és tanulságos tartalommal jelent meg. Varjú Elemér két igen becses Corvina-kéziratot ismertett benne, olyanokat, amelyek nem tartoznak ugyan a teljesen ismeretlenek sorába, magyar szakember azonban nem érdemesítette őket a figyelmére. Pedig — mint a tudós szerző írja — mind a kettő új, eddig nem ismert adatokat nyújt a Mátyás könyvtárának megismeréséhez. Az egyik a messze Franciaországból jutott a Corvinába, olyan földről, ahonnan eddig egyetlen Corvin-kódexet sem származtattunk. Ki hitte volna, hogy a nagy király számára nemcsak Itália s az osztrák tartományok, de még a gallok országnak minisztoral is dolgoztak? A másik kézirat talán még érdekesebb útra irányít. Ezt — ha minden valószínűség nem csal — királyi elődeitől örökölte Mátyás, akik közt Zsigmond oly családból eredt, amelyben a könyvek iránti szeretet valóssággal apáról fiúra szállt. Adataink vannak rá, hogy éppen Zsigmond nagy kedvelője volt a szép kódexeknek, s bizonyosan nem rajta mul, hogy Mátyás király trónraléptekor nem talált Európa egyik leggazdagabb könyvgyűjteményére a budai királyi palotában. Mindkét kézirat a bécsi udvari könyvtárban őriztetik, ahol más Irányú kutatásai közben jutottak Varjú Elemér kezébe. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgatósága fényképfőlvételeket készített róluk, s ezek kisebbbített reprodukcióit a Magyar Könyvszemleiben részben fénynyomatli, részben autotípiai úton bemutatta. — A kéziratok egyike vasárnapj és egyéb ünnepekre szóló antifónákat foglal magában. Nagy ívrétű, kétszázegy levelet tartalmazó kötet, amelynek ma is hatalmas lapszélei vannak, dacára annak, hogy már nincs meg eredeti kötésében, s a második bekötésnél újra körülvágták. Mai egyszerű barna bőrkötésű a tizennyolcadik századból nyerte. A kézirat nagy gót minuszulakkal, vadys kis betűkkel van írva, oly módon, hogy minden szövegsora egy-egy gregorjánus hangjegysorral váltakozik. Rendkívül gazdagon van minálva, miután nem kevesebb mint negyvenhat darab átlag tizenöt négyzetcentiméter nagyságú képes kezdőbetű, egy rendkívül fényes díszlap s rengeteg kisebb, arabeszkes iniciálé díszíti. Pompáját tekintve, e kódex a Corvina eddig is ismert legfényesebb darabjaival mérkőzhetik, ezzel azonban még nincs megmondva, hogy művészi szempontból is a legelső közé tartozik. A nagy kezdőbetűket bátran önálló illusztrációknak nevezhetnők, miután rajtuk a betű csak arra szolgál, hogy keretet képezzen egy-egy a szöveghez illő kép körül.

A másik kézirat Ptolemaios Quadrupartituma. A kéziratnak pazar díszű Korvin-izlésű kötése már magára vonta néhai Ráth György figyelmét is. A széles ívrétű kötet négy százhuszonkét erős hártyalapból áll; kéthasábosan, élestorésű gót minuszkulával van írva, már az írás mutatja, hogy a kódex Mátvás koránál jóval régibb; a gazdag miniatura pedig hamar rávezet a pontos kormeghatározásra is, mert elárulja, ki részére készült a kézirat. A díszítőművek izléséből s a keretekben alkalmazott jelképek-ből fölismeri a szakértő, hogy tulajdonképp Vencel cseh királynak, a tizennegyedik század egyik legkiválóbb könyvkedvelőjének műdarabjaival van dolga. A kódex Vencel király egyszerűbb kötetel közül való; pazar díszítésű bibliájával össze sem hasonlítható. Befejezetlen volta arra mutat, hogy a király élete vége felé miníáltaik, s a megrendelő elhunyt, még mielőtt a kötet teljesen elkészült volna. A kódex a tizenötödik században Mátvás király birtokába jutott, aki címlapjára saját címerét festette, s a kéziratot aztán a többi könyve módjára igen díszesen bekötötte.

Varjú Elemér cikke mellett igen szép hasonmásokat is látunk.

Érdekes nyomdászattörténelmi adalékokat

mond el Heinlein István a Magyar Nyelv legújabb számában. Takáts Ráfael szerzetesről szól, a jeles nyelvudósról, ki egyrészt a Párizs-Pápai-szótárhoz írt "Toldalék"-jával tette nevét kortársai előtt széles körben ismertté, másrészt pedig azzal, hogy egy akkoriban sokkal veszedelmesebb mesterséggel: a könyvnyomtatással is foglalkozott. A "Toldalék"-nak Széll Farkas birtokában levő példányán, továbbá Jankovich Miklósnak az Akadémia kéziratárban őrzött bibliográfiájában föl van említve, hogy Takáts Ráfael ezt a művét saját kézi sajtóján nyomtatta ki. A tizennyolcadik század végén, a cenzura mindenhatóságának idejében az ilyen hallatlan merénylet nem kerülhetne ki a fölöttesek figyelmét, s így történt, hogy Takáts Ráfaelnek pört akasztottak a nyakába, mely 1794-től 1800-ig, tehát teljes hat esztendőig tartott. Mivel Takáts pöre úgy az egyházi, mint a világi hatóságok előtt a Martinovics korában, a gondolatszabadság szárnybontása idején folyt le, a pör egyszersmind a kor politikai meg egyéb viszonyaira is sok tekintetben élenk lényű volt.

A sok zivatart látott kézi sajtót Takáts 1787-ben ingyen kapta Ambró Ferenc váci nyomdásztól, ki őt a kezelésbe is beavatta. Ugyancsak Ambró közbenjárására szerezte meg pénzért 1788-1790-ben a szükséges betűkészletet a budai egyetemi nyomdától. A betűkészlet gyarapításában egyes könyvtörök is segítségére voltak. Magát a nyomtatást Takáts 1790-ben Pádén, egy bánati helységben kezdte meg, hol a plébánost helyettesítette. Mindössze tízenkilenc, a "Toldalék"-on kívül többnyire nagyon apró nyomtatványt készített. A nyomtatványok közül sokat ingyen osztogatott szét Pádén, hol a gyermekek oktatásával is foglalkozott. Némelyeket szerzetes-társainak adott, kék — mint ő — vidéki káplánként működtek. A "Toldalék"-ot ezéki nyomtatta ki, hogy a magyar nyelv fejlesztésén fáradozó írókkal közölje. Tényleg meg is küldte Baróti Szabó Dávidnak, Dugonicsnak, Rájnsnak és Grossingernek. Nyomtatáson kívül könyvek fűzésével s kötésével is foglalkozott, amiben ép úgy kedve felt, mint a nyomtatásban és szógyűjtésben. Csöndes munkásságában azonban megzavarta az 1793 június 25-ikén kiadott helytartótanácsi rendelet, mely a könyvnyomtatás gyakorlását hatóságai engedelméhez kötötte.

A helytartótanácsi rendelet megjelenését követő évben, 1794-ben Splényi Ferenc báró váci püspök, valamint Takáts nyomdászi és könyvtörök ismerősei figyelmeztették a tilalomra, s fölcsóították, hogy a könyvnyomtatást hagyja abba, nyomdászereit pedig semmisítse meg, vagy adjon túl rajtuk. 1795-ben Pap Primus ferenc-réndi provinciális arról értesült, hogy Takáts, ki akkoriban Lőrincin Dobrinszky György plébános mellett káplánként működött, a fölcsóításnak nem tett eleget. Értesülését közölte Zerdahelyi Gábor váci nagypréosttal, ki Splényi halála után egyszersmind püspöki vikárius is volt. Zerdahelyi utasítására Eörs Ferenc hatvani esperes 1795 április 19-én egy a rend részéről kiküldött szerzetes jelenlétében Lőrincin Takátsnál házkutatást tartott, de csak néhány ábecét és imádságokat tartalmazó apró nyomtatványt foglalt le. Mindamellett Zerdahelyi őt, a provinciális egveterítőleg, áthelyezte Veresegyházra. Három évvel utóbb, 1798-ban újabb följelentés érkezett Takáts ellen, ki időközben Csongrádra, Innen Hódmezővásárhelyre, majd végül Dorozsmára került Dianovszky plébános mellé. A följelentést Kanóy András csongrádi esperes tette, ki a miatt panaszkodott, hogy Takáts az általa csak az imént nyomtatott "Toldalék" című szótárban a nevét kifigurázta, amennyiben a Kanóy nevet így magyarázta: "kamasz, hórighogas vagy komondor". Zerdahelyi püspöki vikárius a vizsgálattal Csízszér Elek majsai esperest bízza meg. Takáts azzal védekezett, hogy a megnehezült értelmezést Baróti Szabó Dávid szótárából vette át; különben is a "Toldalék"-ot már régebben nyomtatta, mikor Kanóy még nem is ismerte. Mindamellett Csízszér, Zerdahelyi utasítására, 1798 április 2-án házkutatást tartott nála; sok nyomtatványon, köztük a "Toldalék"-hatvan példányán kívül, nyomtató-asztalt és tekintélyes mennyi-

ségű betűkészletet talált; mindezeket lefoglalta, lepecsételte és Dianovszky plébános őrizetére bízta. Magát Takátsot pedig utasította, hogy a kecskeméti kolostorban, melynek gvardiánja édes testvére, Takáts Gábor volt, tíz napos penitenciát tartson.

Takátsot Dorozsmán mind a plébános, mind a hivek nagyon szerették, míg a helyébe kinevezett Lakatos Istvánt nem kedvelték; fanyelvének, hamaricskának s szaporicskának nevezték. Takáts a népek ezt a hajlandóságát arra használta föl, hogy a megbetegedett Dianovszky távollétében Dorozsmán megjelent, sőt a tilalom ellenére egyházi teendőket is végzett; Lakatos ottani tartózkodását türhetelenné tette, később meg — midőn Kecskemétre Szabadkára helyezték át — Dorozsmának vette útját, a lepecsételt ládákat fölörte, a nyomtatványok és nyomdászerek legnagyobb részét belőlük kivette, szekérre rakta, s magával vitte Szabadkára. Mikor a szabadságról visszaérkezett Dianovszky ezt észrevette, jelentést tett az esetről Csízszér majsai esperesnek, kinek rendelkezése Prosztyovszky Vencel szabadkai gvardián Takáts cellájában házkutatást tartott. A kutatás eredménytelen volt, csak két példány "Toldalék"-ot találtak. Időközben azonban Klempay Lajos kisteleki plébános jelentette, hogy Takáts előtte azzal dicsekedett, hogy nyomdászereit Szegeden helyezte el. Minthogy a kisteleki plébánia, valamint a szabadkai rendház, melyben az idő szerint Takáts tartózkodott, a váci püspökség területén kívül esett, Zerdahelyi augusztus 20-án az ügyet a helytartó tanácshoz tette át. A helytartó tanács megdorgálta Zerdahelyit, miért hallgatott az esetről olyan sokáig, egyszersmind a nyomda hollétének földertése végett a vizsgálatot elrendelte. Takáts még szerencsésnek mondhatta magát, hogy az ő esete nem jutott már 1795-ben a helytartó tanács tudomására, mert ebben az évben, a Martinovics-pör idejében, a vizsgálat és a büntetés szigorúbb lett volna. A helytartó tanács rendelkezése Müller Sebestyén szegedi bíró két ízben hallgatta ki Rózsa Györgyöt, azt a kocsiát, ki Takáts holmiját Dorozsmáról Szabadkára szállította. Vallomásából az tűnt ki, hogy a nyomdakészletnek Szabadkán kell lennie. Erre Szekenderovics Brunó szabadkai bíró Takátsnál házkutatást tartott. A nyomdaasztalt megtalálta, de ősszettörve, használhatatlan állapotban. Egyebet nem talált. Viszont Klempay Lajos, kit a csanádi püspök rendelkezése Németi Pál makói esperes hallgatott ki, föntartotta azt az állítást, hogy Takáts előtte egy szegedi depozitóriumból szőlt, hol nyomdászereit tartja. A helytartó tanács mindezeket a vallomásokot elküldte Kollonits László kalocsai érseknek, kinek egyházmegyéjében Takáts tartózkodott, s fölcsóította, hogy indíton vizsgálatot, s Takátsot büntesse meg. Az érsek rendelkezése Lovas Imre jankováci esperes Szekenderovics szabadkai bíró jelenlétében Takátsnál házkutatást tartott, de csak két nyomtatványt talált: az "Ordo Baptisti"-t és a "Tabella Normalis"-t. 1799 ápr. 4-én Takáts végre megjelent Kalocsán, hol a konszisztórium előtt azt vallotta, hogy egy Mezey Mihály nevű szegedi ismerősének házában tényleg volt depozitóriuma, de ebben csak a könyvkötéshez, nem pedig a könyvnyomtatáshoz tartozó eszközök voltak; a kisteleki plébános tehát szavait félreértette. Április 29-én az érsek rendelkezése terjedelmes emlékiratot nyújtott be, melyben igazolni kívánta, hogy amióta a helytartó-tanácsi rendelet tudomására jutott, nyomtatással nem foglalkozott, sőt ellenkezőleg azon volt, hogy nyomdaeszközzeit megsemmisítse. Bevallotta, hogy a könyvkötést azután is üzte, de mentségül fölhozta, hogy ezt a nevezett helytartó-tanácsi rendelet nem tiltotta meg. Kollonits érsek szeptember 7-én a vizsgálat eredményét fölterjesztette a helytartó tanácsnak, azzal a kijelentéssel, hogy Takátsot nem tartja büntetendőnek. A helytartó tanács erre 1800 június 17-én kelt rendelkezésével a vizsgálatot megszüntette, a büntetést elengedte, de Takátsot utasította, hogy azontúl csak hivatásának éljen. Takáts felhagyott a könyvnyomtatással; az állítása is beigazolódtott, hogy kézi sajtóját a sok herce-hurca miatt megsemmisítette.

Az okirat- és íráshamisítások fölismerése.

Ily címen *Kosztány Tamás* a Természettudományi Társulat minapi ülésén tetszéssel fogadott fölolvastást tartott, mely a Természettudományi Közlöny legutóbb megjelent füzeté a maga egészében lekötött. Adjuk a cikket kivonatosan a következőkben:

Legtöbb esetben első sorban a papiros vizsgálatával kezdjük a munkát, s vizsgáljuk, vajjon megegyezik-e az a vele egyldőben készült papírossal? A régi papirosookban például faanyagot hiába keresünk, míg a mai papirosok jó részénél a faanyag használatá mindinkább általános. Kötőanyagok tesznek ennek fölismerésére a sósavban oldott nitranilinn, melyre Wartha tanár hívta föl figyelmemet, mely a faanyagtartalmú papíroson pár perc alatt sötétvörös színt mutat, míg tiszta növényi rostokból készült papíroson csak nagyon halvány sárgás színű foltot. Bankjegyek, fontos okmányok vizsgálatánál, melyeknek sokszorosítása fotográfiaúton, a szín íránt érzékeny lemezek révén egyre könynyebbé válik, kiváló gondot nem arra a régi viznyomásra fordítanak, melyet régebben olyan nagy figyelemmel vizsgáltak, hanem a papiros anyagára, melyhez készítés előtt ritka külföldi növé-

nyek rostjait keverik, melyeknek földolgozása természetesen a legszigorúbb ellenőrzés alatt történik. Ezeknek jellemző sejtjeit az okmány vagy bankjegy papirosában mikroszkóppal bármikor fölismerhetjük. — A különböző okmányokhoz használt nyomtatóanyagok fölrását, címerét nyomdai úton állítják elő. Mi sem könnyebb, mint ugyanilyen címereket, matematikai pontossággal egyező betűket a betűöntőben megszerezni, s abból egészen oly űrlapot állítani elő, mint amintő a hivatalokban használnak. Ha azonban az egyidejűleg nyomtatott űrlapok betűit csak kézi nagyítóval is, vagy még inkább ha mikroszkóppal vizsgáljuk: minthogy ezek az űrlapok ezrével készülnek és a betűminták használat következtében elkopnak, a betűkön itt-ott parányi elferdülés mutatkozik, különösen a hajszálvonalakban, vagy a betűk nem oly élesek, hanem mikroszkóppal nézve fogazottaknak látszanak; ha most ezzel a gyanus nyomtatóanyagot összehasonlítjuk, az ugyanazon matricából kerülő új betűkön ezek a parányi szabálytalanságok nem fordulnak elő, s így az utánnyomatás már nagyon valószínű. Ugyanezt lehet megállapítani akkor is, hogyha a nyomdafestéket megvizsgáljuk; az egy nyomdából ugyanazon nyomdafestékkel készült nyomás fölismerhető azon festékkel szemben, melyet egy másik nyomda alkalmazott.

Az írás vizsgálatánál kiváló fontosságú a tintának fölismerése. Ha valaki már meglevő szövegen változtat vagy egy számot kiigazít, más tintát használ, mint az, aki az eredeti szöveget írta, — vagy ha ugyanazt a tintát használta is, de későbbi időben már vannak halvány jelek, amelyekből a tinta különbözőségére vagy a későbbi javításra vagy toldásra következtetni lehet. Régebben, sőt fontos okmányok előállításánál ma is, az úgynevezett tus-tintát használták, ami enyves vízzel gondosan összekevert, legfinomabb lámpaporom. Az úgynevezett gallustinta, amelyet gubacsból és vasglicből főztek, a tizenegyedik századból származik s használatban maradt a tizenkilencedik század derekái, midőn Leonhardi a ma is alizarin-tintának nevezett írófolyadékot állította elő. A különböző tintagyárak más és más festékek használnak alizarin-tintájuk festéséhez. A végső eredmény a szemre nézve fekete írás ugyan, ha azonban az írást közönséges (nem színérzékeny) fotografus-lemezre fotografózzuk, akkor a színt, amint a tinta több vagy kevesebb vörös, kék, zöld ilyen festéket tartalmazott, a másolatok nem lesznek olyan egyformák, mint a szabad szemmel nézett írás, hanem hol halványabb, hol sötétebb, amiről a toldás vagy javítás, illetve hamisítás már némileg fölismerhető. Még nagyobb lesz a két írás között az ellentét, hogyha a főlvélt alkalmas színszűrőkön keresztül, például ammoniás rézoxid kék oldatán, vagy káliumkromát vörössárga oldatán, vagy a kettőnek keverékéből álló Zetnow-féle szűrőn keresztül fotografózzuk. A színes tinta (vörös, sárga, kék, zöld) többnyire anilin-festékekből készül és ezek alapján felismerhető. A hamisítás kiderítése azonban sokszor nagy gondot okoz és nagyon fáradságos munka, míg az alkalmas színszűrőt, a megvilágítást, az expozíció idejét stb. eltaláljuk. — A régi írást a gyanus helyen vagy kivakarás (radírozás) vagy kémiai szerek által tintétik el, s erre írják az új szöveget, vagy a javítást, számokat stb. A vakarás helyén a papiros szövege mikroszkóp alatt, ferde világításnál vizsgálva, azonnal elárulja a beavatkozás helyét, mert a papirus fölköcsösödik és az enyvezés eltávolodik. Az ügyesen véghezvitt vakarás alatt az eredeti szöveget helyreállítani többé nem lehet.

Hogy történt-e vakarás, vagy nem, a következő egyszerű módon is kimutathatjuk: Ha egy hajszálcsőből kásaszemnyei nagyságú vízceppet ejtünk az érintetlen helyre, az ott huzamosabb ideig kis gölyő alakjában megmarad, a levakart helyen ellenben azonnal beivódik. De úgy is lehet eljárni, hogy egy vattacsomó segítségével az írás helyét finoman bronzporral dörzsöljük be s a port a dörzsölés után lefujuk. A finom bronzpor a fölláztított papirusanyag sejtjei között fogva marad és megmutatja a vakarás helyét. Ha a szövegre nem kell ügyelni, akkor a kérdéses helyet jódgőzök hatásának tesszük ki, mely gyakran még a vakarás irányát is megmutatja. Ha ilyen kivakart helyre írt a hamisító, akkor az írása szétfolyik és a tinta beivódik, mint az ítatós papirusba; ez néha szabad szemmel nem ismerhető föl, azonban a mikroszkóp ezt minden kétséget kizárólag kimutatja. A vakarás végül a papirusot többé-kevésbé megvékonyítja s átetszővé teszi, mit ismét fotografiai úton bizonyíthatunk. — Ha az eltávolított kémiai szerekkel történik, mikor is a tinta eltávolítására valamely higított sav, például citromsav, oxálsav stb. használható, a tintához tett festéket pedig halványító anyaggal, klórmentéssel, Javel-féle lúggal stb. szokás eltávolítani, akkor a papirus ezen a helyen nem vékonyodik meg, azonban az enyvezés ilyenkor is eltűnik, ezért a vízcepp szétfolyik és amennyiben a fölösleges vegyszereket desztillált vízzel és ítatós papirusal gondosan eltávolítjuk, a szabadá vált helyre megszáritás után írni is lehet. Ekkor azonban a papirus szövetébe beivódott vas a régebbi írás betűinek helyén visszamarad és alkalmas szerekkel, például káliumrodanáttal vörös színben, vagy kénammónium-párákkal feketés színben, többé vagy kevésbé újból láthatóvá tehető. — Az, hogy a szövegben lévő gyanus szót későbbben írják-e, mint a szöveg többi részét, majdnem matematikai pontossággal megállapítható akkor, ha az valamely régebben írt betűt érint, mint az a lefelé

vagy fölfelé nyúló betűknél, például f, l, g, h, p stb. nagyon könnyen előfordul. A mikroszkóp alatt követni lehet az írott vonalat s kellő világítás azonnal elárulja, hogy a két betű közül melyiket írták későbbben, különösen ha azt kemény tollal és olyan vastagon írták, hogy a toll hegye írás közben ketté nyílt, mikor két hegyének megfelelőleg egy élesebb fekete vonal látszik, mely egész barázdát húz a régi betűben, holott ellenkező esetben a folytatólag írt régi írásnak, mint későbbinek, a fölötte lévő fedni kellett volna. — Írás közben, ha közönséges tollal és nem föltöltőtollal írunk, a toll bemártás után legelőbbben adja a tintát és attól kezdve az írás mindig vékonyabb és vékonyabb, egészen az új bemártásig, midőn ismét bővebb a tintaanyag. A hamisítók erre ritkán gondolnak, pedig ez a figyelmes szemlélő előtt a még olyan jól utáztott írás írást is gyanút ébreszt. Friss írásnál az egymást keresztező betűk tintája egymásba folyik, ha azonban régi írást keresztezünk, ez a jel is elmarad s esetleg a hamisítást gyaníthatóvá teszi. — Másnak aláírását másoló papirusal vagy pedig hosszú gyakorlat után szabadkézzel szokták utánozni, de az aláírás ez esetben soha sem olyan biztos és határozott, mint az eredeti. Ha szabad szemmel talán nem is, nagyító alatt a bizonytalan vonásra és egyik-másik rajzolásra következtető jel tisztán látható. Aki a nevét aláírja, az azt többnyire egy tollvonással teszi meg; aki utána rajzol, az minden betű közben megpihen és gyakran oly hajszálvékonyaságú hézagok maradnak a betűk rajzában, vagy a betűk között, melyek azonban elárulják, hogy az aláírás nem lehet valódi. — Gyakran megeskik, hogy az eltűntetni szándékolt betűkre vagy számokra, mintha véletlenségből történt volna, tintafolt esik. Ezt mikroszkóp alatt, ferde világításnál gyakran föl lehet ismerni a fotografiai úton megörökíthetjük és láthatóvá tehetjük; de a fotografálás csak akkor van bizonyító ereje, ha ahhoz a negatívot is csatoljuk, melyen a javításnak még csekély nyomát sem szabad látni. Ennek fölismerésére más mód is van; ahol a tintafolt az írást érte, ottan kétszeres vastagságban van tinta. Ha már most gyöngö citromsav-oldattal áztatott ítatós papirusot teszünk a foltra, az rétegenként távolítja el a tintafoltot, tehát az írást borító tintaréteg egyre vékonyabb és vékonyabbá válik, s kellő óvatossal oldást alkalmazva, az eredeti számok, esetleg már szabad szemmel is, kivehetőkké válnak.

Legujabban Reiss R. A. dr. lausanne-i tanár rendkívül érdekes fölfedezést tett, mely ha beválik, nagyjelentőségű lesz ép az írás-hamisítások kiderítésében. A dolog lényege abban áll, hogy valamely írás, amely mondjuk könyvben vagy bármely más helyen egy másik papiruslappal hosszabb ideig érintkezett, ottan szemmel nem látható, de fotografiai úton láthatóvá tehető tükröképét adja annak az írásnak, amely a szemközti oldalon eredetileg írva volt. Ha tehát a hamisító ezt kikaparja vagy eltávolítja is, a másik oldalon lévő láthatatlan nyomokat nem távolíthatja el, s ezáltal fölismerhető az, ami javítás előtt ott valóban föl volt jegyezve.

E célból az írással érintkezett oldalt, amelyen a láthatatlan tintanyomok vannak, másoló keretben 12–24 órára érzeny másoló-lemezzel hozzuk közvetlen érintkezésbe, azután a másoló-keretből a másoló-lemezt kivéve, világosságon megfeleltetni hagyjuk, mikor a láthatatlan nyomok félményű vonalak alakjában jelennek meg. — Ujabbán erre a célra a foszfor gőzeit is használják. Darabka foszfor fölébe, amelyet lapos csészében majdnem teljesen víz alá merítenek, az írás tükröképével érintkezésbe tartott érzeny papirusot helyeznek és üveglemezzel letakarják. Ilyen eljárás szerint az írás sárgás alapon barna vonásokban tűnik föl. Végül fémes higany segítségével is sikerül alkalmas módon az írást egészen könnyen olvashatóvá tenni.

Hogyan keletkezett a konfettizés szokása?

A hushagyói cerimóniákban meg mulatságokban mind jelentékenység szerephez jut a konfetti és a serpentin, aminek pedig húsz-huszonöt estejéde még a híret sem igen ismertük.

A konfetti olasz neve ellenére sem olasz, hanem párisi eredetű. Azt mesélik róla, hogy egy párisi nagy litográfiai intézetben kezdődik a pályafutása. Ez az intézet évenként sok ezernyi példányban készített olyan naptárakat, amelyek fölő bal sarkukon a fölalkasztatás okáért át voltak lyukasztatva. A naptár bensejében lévő hirdetések mindenféle tarka színű vékony papirusokra voltak nyomtatva, úgy hogy lyukasztatáskor egész halom gömbölyű meg színes papirusdarabka gyűlt össze a munka-asztalon.

Történt egy vidám hétfői napon, hogy a munkások jó kedvükben egymást bombázták az ekképp összegyűlemllett konfettivel, s vele lett főle a hajuk meg a ruházatuk. A principális éppen ekkor nyitott rájuk, s okos ember lévén, egyszerűen fölismerlte a dolog praktikus oldalát. Néhány napra rá volt a híres opera-báji; ő is megjelent ottan, s amikor a vidámság tetőpontját érte el, nagy csomó konfettit szórt szétjelle a karzatról az alant nyüzsgő sokaság fejére. A hatás leírhatatlan volt. A tömeg tombolt örömben és tetszésében, s a konfetti kapossága máris biztosítva volt.

Amít jó pénzért keresnek, annak előállítására mindjárt akad vállalkozó. A párisi utcai árusok jó része hónapokon át sem csinált odahaza egyebet, mint hogy kalapáccsal meg lyukasztó vasal millió-számra gyártotta a konfettit. Átlag öt frankjával adták

kilóját, s naponként hat-nyolc kilogrammot is elő tudtak állítani.

A fáradságos kézi munkát rövidesen főlváltotta a gépmunka. Speciális gépeket gyártani a konfetti-készítés céljaira, s e gépek termelőképességét is idővel mindenféle javításokkal fokozták. Az első gépek termelő-képessége átlag ötven kilogramm volt naponta; az ez eredmény később a gépek megjavítása révén száz, kétszáz, sőt hatszáz kilogrammra emelkedett. A ma használatos konfetti-csináló gépek kétszázötven lyukasztó-vassal vannak ellátva, s e vasak percenként százhuszszor csapnak le az alattuk levő papíroscomóra. Az egyszerre lyukasztás alá kerülő ívek száma tizenöt-husz, s a papírosnak — amely különben is a legsilányabb minőségű, s gyakran pusztán szalmából készül — legfőképp csak tizenhét-husz százaléka marad fölhasználhatlan.

A kész konfetti összetapadt állapotban hull alá egy folytonosan forgó nagy bádóghengerbe. Ennek bensejében rendkívül gyorsasággal acélpengék forognak, amelyek az összetapadt konfetticsonmókat széjjelválasztják. Ha ez megtörténik, a konfetti oldalvást kiröpül a hengerből. — A lyukasztó-vasak nagyon hamar elüket veszítik, s ezért gyakran cserélni s köszörölni kell őket.

A papírosnagykereskedések esteli záróórája.

A budapesti papíros-nagykereskedő cégek és papírosgyári rak-tárak, nevezetesen: *Andrény Zsigmond, Első magyar papírpar-részvénytársaság, Goldzieher Géza, Hajnald Adolf, Hermanetz papírgyár részvénytársaság, Nezsideri papírgyártó részvénytársaság, Sas és Bauer, Smith és Meyner, Szedő Gáspár és Társa és Waldmann Ferenc* egyezményt létesítettek, amelyek értelmében üzleteiket s irodáikat jun. 1-től aug. 31-ig esti fél 7-kor bezárják.

Az északamerikai riporterek leleményessége.

Nemrégiben történt, hogy Saint-Louis városába incognitóban megérkezett egy szomszéd állam kormányzója. Titkos politikai megbízatása volt, s éppen ezért félve ügyelt az incognitójára. Mindez azonban nem menthette meg őt a szemfüles saintlouisi riporterek elől. Legelőbb is Jackson úr, a Herald tudósítója fürkészte ki tartózkodási helyét, sőt mi több, engedelmet is kapott tőle másnapra egy kis barátságos interjúra. Jones úr, a Times tudósítója már elkésve érkezett. A kormányzó levélben értesítette, hogy idő hiánya miatt nem fogadhatja, s hogy különben is már Jackson úrnak ígért meg egy az idejéből tellő rövidke interview-t. Képzeltel már most Jones úrnak a kétségbeesése.

De az amerikaiaknál az ilyesmi nem szokott sokáig tartani. Jones úr is kapja magát, rohan a nyomdába, s néhány névjegyet nyomtat, de Jackson úr nevére szólót. Másnap aztán, jó másfél órával a szokott idő előtt, megjelenik az ősz kormányzó szállá-sán, s beküldi hozzá a Jackson névre szóló névjegyet. Az inas visszajön azzal, hogy a kormányzó szívesen látja Jackson urat.

Az ál-Jackson bemegy. Csupa alázatosság és finomság a kormányzó úr irányában, s nagy örömmel jegyezgeti ennek érdekes közléseit. De mikor az interview véget ér: egyszerűben megváltoz-tik a modora. Nyers hangon, félváltóló veti oda az ősz kor-mányzónak: "Mondja csak, kormányzó úr, tényleg megfelel a valóságnak mindaz, amit most elmondott?" — Az öreg ember bíborvörös lett a haragtól: "Mit, talán kétkelkedik a szavamban?" "No, tetszik tudni, a mi lapunk bizalmatlansággal szokta fogadni a kormányzócskák jelentéseit..." S ezzel már menekült is, mert a dühös öreg ember egész zuhatagát ontotta fejére a "szemtele-n", "pimasz" stb. efféle nem éppen hízelgő kifejezéseknek.

Fél óra múltán megjelenik az igazi Jackson, s beküldi a névjeg-yét. A kormányzó elolvassa, s éktelen dühbe gurul: "Mondd meg annak a pimasz gazembernek, hogy hordja el az írhátját, mert rögtön kidobatom, de úgy, hogy a lába se éri a földet!"

Az inas megmondja, s Jackson dühösen távozik, másnapra azt közölve az újságában, hogy a kormányzót átutaztatásban idegroha-mok fogták el, s hogy állapota komoly aggodalmakra ad okot.

Jones lapja pedig egész terjedelmében közölte az interview-t...

A csecsemők s gyermekek okszerű táplálása.

Ez a címe egy harmincnégy oldalra terjedő, pompás kiállítású füzetkének, mely egy rendkívül hasznos új tápszer, a "Phospha-tine Fallières" terjesztésének szolgálatában igen érdekes élettani adatokat mond el a csecsemők fejlődéséről és táplálkozásáról. A "Phosphatine Fallières" pótolja azt a táplálékot, melyet a tej csak úgy adhatna meg, ha túlságosan nagy mennyiségben adnók be a gyermeknek, s pótolja azt a legkönyebben asszimilálható és legkellemesebb formában. Válogatott és könnyen emészthető lisztekkel s keményítő-anyagból készül, minők a tapióka, arrow-root, cukor, kakaó, foszforsavas méz, tehát ugyanazokat a fő elemeket tartalmazza, mint a tej, t. i. szénhidrátokat, vaját meg nitrogén anyagokat; ezek az anyagok okszerűen vannak ada-golva a legkönyebben asszimilálható formájukban. Végül — s ez az, ami első helyet biztosít néki a gyermek-tápszerek között — megvan a "Phosphatine"-ban a foszfát is, amely hozzájárul a csontváz ásványi alakításához, valamint az idegek, izmok s vé-

sejtek foszforikus alakulásához. E foszfát elkészítésének Fallières-től föltalált módszerét fölvevették a francia gyógyszerkönyvbe is.

A "Phosphatine Fallières"-nek immár Budapesten is van képviselője Zoltán Béla szabadsághírei gyógyszeráros személyében.

Bár közöttünk nyomdászok közt tagadhatatlanul sok az olyan családapa, kinek gyermekei táplálásában a "Phosphatine" kitűnő szolgálatot tehet: minket most főképpen a tápszer terjesztésével kapcsolatos okos és finom reklám érdekel. Már maga a fentebb említett kis füzet is mintaképe lehetne a hasonló nyomtatványok-nak: papírosa pompás, nyomtatása, szédes kifogástalan. De ad ezenkívül az árusító gyógyszerár a vevőknek egy folió-alakú másik füzetet is, amely kész remeke a tipográfiai művészetnek. Amit mi kaptunk például: annak "Histoires de chasse" (Vadász-históriák) a címe; D'Uzés hercegnő írta a szövegét, s Maurice Leloir festette a benne reprodukált szébbnél szebb aquarellek. Papíros, könyvdísz, illusztráció egyaránt bámulatosan szép; jól-eső harmónia vonul végig az egész füzetben. Lapozgatva ezt, csodálattal kell adóznunk a franciák grafikai sokszorosító művé-szetének, amely mindenkoron vezető szerepet vitt, s bizony ma is sok tekintetben előtte jár az annyit magasztalt angol s német grafikus művészetnek. — Ajánljuk a dolgot mindenki figyelmébe.

Vászonra meg egyéb-re nyomtatott újságok.

Különös újságok eddig is voltak. Villemessant, a párisi Figaro alapítója például, érezvén annak nyelvetlenségét, hogy furdó-zás, úszás közben nem lehet újságot olvasni, mivel a papír nedves lesz és elszakad: megalapította a Naïade című lapot, mely viaszkos vászonzóból készült és kedvelt közönsége a fürdőzők-nak. Minthogy azonban a kiadásával sok pénz elúszott, két-három szezon után megszűnt létezni. Érdekes újság volt a Grand Journal is, amelyből két kiadás készült: az egyiket közönséges papírosra nyomták, a másikat fehér kalikóra, s mint ilyen terítő vagy szal-véta gyanánt is szolgálhatott. Azonban ez az újság sem él sokáig.

A francia császárság végén volt egy Histoire nevű újság, amely külön kiadásokat rendezett, óriási betűkkel a gyöngeszemek számára. A Művilági Újság nevezetessége az volt, hogy fekte papírosra vörös betűkkel nyomtatták. Ezekre következik most az Amerikában megjelenő és eltűnő Ehető Újság, melynek cikkeit csokoládé-lapokra nyomtatják, s a helyeti, hogy olvasás után eldöbnék, szépen megeszik. Az Ehető Újság forradalmat van hivatva előidézni a világsajtóban, no meg a gyomrokban is.

Melyek eddig a világ legkisebb könyvei?

Egy párisi újság fölvetette azt a kérdést, hogy melyek a leg-kisebb könyvek a világon, s a legkitűnőbb francia bibliográfusok és amatőrök kaptak az alkalmon és írtak hosszú ismertetéseket a könyvesházak liliputjairól. Egy Salomon nevű párisi amateur egész könyvtárral hozakodott elő. Hétszáz kötetből álló könyv-tárának valamennyi kötete olyan apró, hogy szinte a törpéit képezi-k az irodalomnak, s mikroszkóp nélkül épszemű ember is alig képes soraiukat végigbetűzni. Még legnagyobb köztük az a Fontaine-kiadás, amelynek magassága 54, szélessége pedig 33 milliméter. Ez a La Fontaine ebben a könyvtárban az óriás szere-pet játsza, ehhez képest vannak valóságos törpék, melyek a mi-kroszkópikus nyomdászának valóságos remekei; ilyenek pl.: "Horáz művei", mely 1878-ban Henri Didot nyomdájából került ki (47:30 mm.), "La Roche Foucauld maximái", 1827-ben ugyan-annál (42:21 mm.), "De Imitatione Christi" Tross kiadásában, 1858. (46:30 mm.), ugyanaz Mame nyomdájából 1862-ben (50:31 mm.), "Petarca szonetei", Velencében 1879. két kötet (39:24 mm.), Dante "Divina Commediája", Milano 1878., 500 oldalas kötet (38:22 mm.) stb. Valamennyi könyv gyönyörű kötésben van.

A történelem és a politika is igen díszesen van képviselve ebben a miniatűr könyvtárban; megvan benne az 1792-ben megjelent "Charte Constitutionnelle", amelyet Carlier könyváros adott ki Párisban, a németalföldi alkotmány hollandi nyelven, mely Haer-lemben Enschede József nyomdájából 1861-ben került ki (49:30 mm.). A legkisebb könyvek egyikéhez tartozik Németalföldnek hollandi nyelven megírt története, mely 1753-ban Amsterdamban jelent meg: két kötetből áll, az egyik 146, a másik 266 oldal ter-jedelemmel (35:17 mm.); mind a két kötet igen sok rendkívül finom kivitelű képpel van ellátva, melyek Hollandia történetének főbb szereplőit s az érdekesebb jeleneteket ábrázolják s melyek az icipici oldalak hosszúságának körülbelül egyharmadát foglal-ják el. Igen érdekesek továbbá a XVII. és XVIII. századból való kis bibliák, melyek közül megemlítünk egy kétkötetes bibliát, borjúbörbe kötve, 264 rendkívül finom s nagyító üveg nélkül ki sem vehető képpel, melyeket két svájci nőtestvér, Küssler Krisz-tiána és Magdolna a tizenhatodik század vége felé rajzolt; a köte-tek terjedelme 42:34 mm.; ezeknél sokkal kisebb a Haye kiadá-sában a tizenhetedik század vége felé megjelent 6- és új-testa-mentom, mely szintén gyönyörű metszeteket tartalmaz; terjedelme 34:18 mm. Egy kettős kötet is van eme könyvtárban; tulajdon-képpen két könyv, de mind a kettőnek egy a táblája; ellentétesen nyílnak. Az említett könyvecskéken kívül. — s ezek képezik álta-

lában a többségét a liliput-könyveknek — nagy számmal vannak Salomon úr könyvtárában imakönyvek. Különösen kiválók közülük az 1672-ben napvilágot látott "Heures de cour"; nagysága 38:22 mm., nagyon pompás borkötésű s ezüst csattjal vannak.

Az 1751-ben nyomott 223 oldalas "Heures à la cavalière-nek gyönyörű zóldsínű szattjányborkötése van; nagysága 33:20 mm.

De vannak ám ezeknél jóval kisebb könyvek is. Így például a 87 oldalas "Petit Fabuliste" csak 23:19 mm.-nyi nagy; gyönyörűen állított ki csináloja Firmin-Didot Párisban. A könyv hátlapja és sarkal felselyemből készültek, előlapja elefántcsont s fára metszve nyomták. A "Nécessaire d'un homme de bien"-nek 64 oldala van, nagysága 21:17 mm. Évszáma nincs, de biztos, hogy 1790 előtt nyomták, mert egy benne lévő hirdetésben az udvari férfiaknak ajánlja portékáit valami párisi kereskedő. — Coussière párisi bibliográfusnak van egy 19:14 mm.-es almanachja, a "Réveil matin". 64 oldalát illusztrációk és versekkel tartják; kötése nagyon csinos. Egy másik könyvecskeje, a "Petit Paroissien de l'enceinte" két és fél centiméter magas és körülbelül másfél centiméter széles. A franciák úgy látszik kedvelték az ilyen apró könyvecskéket, mert szép számmal találkozhatunk velők a könyvesházakban. De ezeket csaknem mind rézmetszetekről nyomták, s a tipográfiai úton készült művecskéik száma meglehetősen kicsiny. Az 1737-ben készült 23:14 mm. nagy "Exercice du Chrétien", meg a már említett "Petit Fabuliste" voltak az első nyomomok csinálta liliput-könyvecskek. Az előbbi 1737-ben nyomták Párisban; nem kevesebb, mint 192 oldalra terjed; nagysága: 35:20 mm. Vastagsága: 1 centiméter. Csinos munkák még: a "Begriff christlicher Lehre" 1778-ból, körülbelül 2 centiméter magas és 1 centiméter széles, világos zöld színű borítékkal s ezüst círázatokkal. Ezt úgy látszik a francia "Exercice du chrétien"-ből fordították. Különben a XVIII. század második felében még nagyon sok apró művecske hagyta el a sajtót. Különösen Didot, a betűrendszert megteremtője volt az, aki az ilyenfajta könyvecskéket előszeretettel produkálta. — A liliput-könyveknek tekintélyes részét képezik a naptárak és almanachok. Számátalan apró naptárkiadás jelent meg a világ minden részében. Egy francia naptársorozat, amelyet a párisi nevesebb kiadók bocsátottak világgá, 1790-től 1818-ig jelent meg. Valamennyinek magassága kisebb 5 centiméternél, s szélességük ezzel arányban körülbelül 3—3 1/3 centiméter. Irodalmi részük a francia forradalom hazafias dalai foglalják el; külső kiállításuk is a felbuzdult patriotizmusnak kifejezője: a háromszínű lobogó és a phrygiai sapka csak kevésnél hiányzik. Egyéb círázatok is bőven vannak rajtuk.

Az angolok mikroszkópusk könyvei a múlt század vége felé s a jelen század elején nyomatták; valamennyit csinosan állították ki, s csak egyiknél-másiknál akadunk valami furcsaságra. Legkisebb közülük a "The english bijou almanach", 14 mm. magas, 10 mm. széles. Betűje olyan apró, hogy sokszorosan nagyító üveg nélkül lehetetlen csak egy sorát is elolvasni. 47 oldalra terjed. Elején két-két oszlopba vezetett vers és a walesi hercegnék arcképe díszelkedik. Belsejében egymást érik az akkori idők nagy embereinek képmásai, s valamennyi mellett jól-rosszul összetakolt verseket zengedezi az illetőnek dicsőretét. Az almanach vége felé a szorosan vett naptári rész és végre az uralkodó család genealogiája foglal helyet. 1837-iki kötetében valami rejtelmes notát rejt magában néhány mikroszkópusk kóta-sor. 1817-től 1840-ig jelentek meg a németek legapróbb (14:9 mm.) naptárjai Karlsruheban. Nagyjában hasonlítanak az angol miniatűr-naptárakhoz. Ép úgy, mint azokban, naptári rész, az uralkodó familia leismertése és finom apró metszetek voltak. Ausztriában Riedel József adott ki e század elején egy ícipici almanachot 21:15 mm. nagyságban, szattjánybőr kötéssel; hazánkban pedig tudtunkkal csak az utóbbi időkben kezdtek meg a kis tárca-naptárak csinálását. Vannak ugyan kis naptáraink, de ezek csak néhány oldalra terjedve, nem jöhetnek számításba a külföld néha igazán vasos liliput-kötetei mellett. Fenmarad még az a kérdés, melyik a világ legkisebb könyve. Ezt a dicsőséget a franciák a magukénak vitatják, s talán nem ok nélkül, mert van egy művecskéjük, a "Chemin de la Croix", amelynél kisebbet tán képzelnél sem lehet. Ennek az ícipici könyvecskének magassága 14, szélessége 6 mm., tehát kisebb a németek nagyon piciny karlsruhei kalendáriumánál is.

Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társ.

május 18-án tartotta negyvenedik közgyűlését Emich Gusztáv kárpályi asztalnok, udvari tanácsos elnöklésével. Az igazgatóság jelentését most fejezték be a társulat működésének negyvenedik esztendőjét, s ebből az alkalomból kegyeletesen emlékeztek meg azokról a férfiakról, kik 1868-ban vették meg alapját a magyar irodalom művelésére s terjesztésére hivatott társulatnak. A vállalat megalapítóinak sorában volt Jókai Mór, Kemény Zsigmond báró és még igen sokan az akkori magyar irodalom és közélet jelesel közül, akik közül Emich Gusztáv elnök meg Fenyvesy Adolf igazgatósági tag máig is részt vesznek az intézet vezetésében. Az évi mérleg a tavalyiul való áthozattal együtt 305749 korona tisztá nyereséget mutat föl. Az igazgatóság indítványozza, hogy 12000 korona fordítassék leírásra a gyárépület

értékéből, 80000 korona a gyári berendezés és felszerelések értékleírására, 20000 kor. utaltassék a tartalékalpra, 10000 kor. helyezessék az értéksökkenési tartalékba. 79200 korona fizetessék ki öt és fél százalékos oszlatékul, részvényenkint 11 koronával; jutalékokra 20662 korona jut, míg a még fönmaradó 83886 korona új számlára írássék elő. A közgyűlés a jelentést egyhangúlag tudomásul vette, elfogadta és az igazgatóság indítványát — és a fölmentést is — minden irányban elfogadta.

Szedőgépek szaporodási aránya Amerikában.

Az Egyesült-Államok-beli nyomdász-segédék szervezetének hivatalos közlönye, a Typographical Journal statisztikát közöl arról, hogy mily arányú volt a szedőgépek szaporodása az Egyesült Államok 578 nyomdavasóságban az utolsó három esztendőben. A teljesen megbízható statisztika szerint volt e városokban:

	1908 jan.	1905 jan.	Különbőség
Linotype	8718	7198	+ 1520
Monotype	803	293	+ 510
Simplex	107	185	— 78
Monoline	106	120	— 14
Rogers Typograph	43	79	— 36
Empire	3	47	— 44
Thorne	3	16	— 13
Linotype Junior	2	0	+ 2
Bellows Compositor	2	0	+ 2
Graphotype	0	14	— 14
	9787	7952	+ 1835

Abszolút szaporodás dolgában tehát a Linotype áll az első helyen, viszonylagosan számítva pedig a Monotype 175 százalékkal, a Linotype ellenben csak 20 százalékkal szaporodott három éven át.

Monumentális nyomdászattörténelmi munka

van az előkészítés stádiumában. Esetleg több nyelven jelenik majd meg. A magyar kiadás terjedelme hetven-hetvenöt lexikonformátumos füve van tervezve, amelyből negyvenöt-ötven ívet a sokszorosítási technika története foglalja el, a többiben pedig a magyar nyomdászat személyi vonatkozású adatait adnók, valamint a magyarországi nyomdák történelméről stb. is, kezdetből fogva a XIX. sz. végéig. Ezek előrebocsátása után arra kérjük a szakértőket s általában az úgy íránt érdeklődőket, hogy amennyiben eddig köztudomásra nem került személyi avagy tárgyi adatok volnának birtokukban, közöljék azokat a munka magyar kiadásának szerkesztőjével, Novák Lászlóval (Budapest V. Hold-u. 7). Különösen érdekelnek a régebbi alapítású nyomdák belső életére, felszerelésére, munkakörére stb. vonatkozó adalékok.

A Könyves Kálmán magyar műkiadó r.-t.

május 27-ikén tartotta közgyűlését. A kimutatott nyereségből 30000 koronát helyezték a tartalékba és az oszlatékul hat és fél százalékban, részvényenkint 13 koronával (az 1907-ben kibocsátott részvények után 6:50 koronával) állapított meg. A szelvények beváltásának ideje már május hó 29-én kezdődött meg. A régi felügyelő bizottságot a közgyűlés újabb megválasztotta.

A beérkezett nyomtatványok rövid méltatása.

A nagybecskerekeli Pleitz Fer. Pál féle nyomdából kaptunk egy sereg mintaszzerű akcicens nyomtatványt. Göschl Lajos szaktársunk, a Szakkör ottani buzzgó pénztárosa a csinálójuk, aki valóban kitűnő bizonyítékát adta ezzel szaktudásának s jó izlésének. A gyűjteményben láttunk olyan nyomtatványokat, amelyek a főváros legkiválóbb mesterszedőinek is méltán becsületére válnának. További kitérőt kívánunk Göschl szaktársunknak!

Papírföldalmozó című hitvány lapocskákat küldött be valaki szerkesztőségünknek. Azt olvassuk ki a feljebből, hogy a "könyvnyomdászok, könyvnyomtatók, könyv- és papírkereskedők, valamint a rokon szakmák közlönye". Szerkesztőségünk s kiadójának a neve fene jó hangzású: König Salamon! Nyomatodjék pedig ez az úgynevezett szakközlöny a Szeged városabeli Traub-féle műintézetben. Hogy hogyan: ne keressük. A szakbelli tudatlanság csak úgy bög a szegény lapocskákból. Izlelőtől hirdetéseinél csak egyetlen sorát mutatjuk itt be az eredetileg teljesen híven:

—kiadóhivatalban „16” a]a]l]—

A szakbutaságon kívül egyéb butaságokat illetőleg is bőbeszedes szemelvényekkel szolgálhatnánk olvasóinknak, de kár a helyért.

Engelhardt Aurél szaktársunk, a kassai Breiter Mór nyomda akcicens-szedője, egy sereg a mindennapi praxisa közben készült nyomtatványt küldött be szerkesztőségünknek. S nagyon helyesen cselekedett így, mert az akcicens-szedő képességeit nem igen lehet másból biztosan megítélni. A beküldött nyomtatvány-

csomóból azabatos munkára való törekvése, kiváló jó ízlésre és nagy intelligenciára következtetünk, még pedig nézetünk szerint teljes biztossággal, mert hiszen mindez megnyilatkozik még a legegyszerűbb és leggyorsabban készült merkantilis nyomtatványon is. Különösen megnyerte tetszésünket a nyomda levélpapírosa, amelyet talán alkalmunk tesz olvasóinknak bemutatni.

A Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Részvénytársaság pompás meghívókat készített arra az ünnepélyre, amely a Pécs városa körül elhalt francia katonák emlékoszlopának leleplezésével kapcsolatosan a múlt hónap végén játszódtott le Pécsen. A nagyalakú, kretás papírosra nyomtatott meghívó a maga szép autotípiával s gondos szedés munkájával jó hatást kelthetett mindenfelé.

Lázár Dezső szaktársunk, a győri Mercur-nyomda szedője, megint néhány jól sikerült akczióját küldte el a vidéki nyom-

tatványkiállítások anyagához való beosztás végett. A küldemény meglepően szép lapokat is tartalmaz, bizonyosságul annak, hogy nem csupán a nagy nyomdák privilégiuma immár a modern, művészi színvonalon álló mesterszedés és ízléses nyomtatás.

A Könyvnyomdászok Szakegyesülete nyitrai csoportja pünkösöd vasárnapján táncmulatságot rendezett a saját könyvtára javára, s remek szép meghívót nyomtatott az alkalomból. A meghívót Huszár István nyomdatulajdonos úr díjtalanul bocsátotta a helyi csoport rendelkezésére, amiért nyitrai szaktársaink ez úton mondanak köszönetet. — A meghívót Lencse Antal szaktársunk tervezte és szedte, valamint az alapnyomati lemezeket is ő állította elő a tőle megszokott mesteri módon. Természetesen a színeket is ő állapította meg, még pedig kitűnő ízléssel. A nyomtatás technikai kivitele Marczin János szaktársunk munkája.

Jegyzőkönyvek s egyéb hivatalos közlemények.

Rendkívüli közgyűlés 1908. évi május 26-án.

Elnök: Tanay József.

Elnök üdvözlőlvén a megjelenteket, jelenti, hogy a mai rendkívüli közgyűlés egybehívását a Fuchs Zsigmond leköszönése folytán megüresedett II. alelnöki tisztséget betöltése tette szükségessé, amely tisztségre, lévén eddig is gépmester szaktársal beöltve, a választmány nevében Szeniczai Mihály szaktársat ajánlja megválasztásra.

A rendkívüli közgyűlés hozzájárul elnök előterjesztéséhez, s a Kőr II. alelnökéül egyhangúlag Szeniczai Mihály szaktársat választja meg.

A jövő esztendői szaktanfolyamok vezetőségébe megválasztottak: tanfolyamvezetőnek Augenfild Miksa, helyettes tanfolyamvezetőnek Wanko Vilmos, adminisztrátornak Kaufmann Dezső, tanfolyami gépmesternek Bauer Henrik.

Stalla Márton indítványára a rendkívüli közgyűlés Augenfild Miksának, a most bezárt tanfolyam vezetőjének ténykedéséért jegyzőkönyvileg köszönetét fejezi ki, egyben felkéri, hogy munkásságát a jövő szaktanfolyamtól se vonja meg.

Schwarz Ámbros indítványozza: utasítsa a rendkívüli közgyűlés a Kőr vezetőségét, hogy nagymesterünk Gutenberg nevével a székes főváros egyik utcájának elnevezését kérje a közmunkák tanácsától.

Stalla Márton és Gyöngyösi Sándor helyeslő hozzászólása után az elnök javaslatára olyan értelemben fogadja el a közgyűlés az indítványt, hogy a fölvetett eszme minél előbbi keresztülvitelére az összes nyomdászok körök és egyesületek együttes közreműködésére kéretnek föl.

Jelen jegyzőkönyvet Kujarik Ernő s Pollinger József szaktársak hitelesítik.

A napi rend kimerülvén, a közgyűlés az újonnan megválasztott II. alelnök éltetésével véget ért.

Ifj. Aigner Antal, I. titkár.

Választmányi ülés 1908. évi június hó 16-án.

Elnök: Tanay József.

Jelen vannak: Tanay József elnök, Bozsik István pénztáros, ifj. Aigner Antal I. titkár, Wanko Vilmos II. titkár, Sarlós Lajos ellenőr, Hollósy János II. leltáros, Bárány Nándor, Becker István, Busay Balázs, Fekete Béla, Goldberger Ármán, Gyöngyösi Sándor, Prüner Arnold, Spitz Adolf és Stalla Márton választmányi tagok, továbbá Novák László, a Grafikai Szemle szerkesztője és Augenfild Miksa, a szaktanfolyamok vezetője. Igazolva távol: Pollák Simon I. alelnök, Szeniczai Mihály II. alelnök, Boros Dezső I. leltáros, Moróczy Jenő és Richter Márton választmányi tagok.

A múlt ülés jegyzőkönyve, annak fölolvastása után, Busay Balázs és Fekete Béla választmányi tagok által hitelesítették.

Elnök jelenti, hogy Szabó Róbert választmányi tagságáról levél útján leköszönt. Sajnálattal tudomásul szolgál; helyette a legközelebbi póttag fog behatolni.

Augenfild Miksa, a szaktanfolyamok vezetője, a jövő tanfolyamok sikeresebb eredménye érdekében kívánatosnak tartaná, ha a Kőr és az Iparművészeti Társulat között szorosabb kapcsolat létesülne, s ha a Társulat a Kőrünk által kijelölendő tanfolyami előadókat a jövő tanfolyamok irányítására nézve útmutatásokkal látná el.

A választmány helyeslőleg egyhangúlag magáévá teszi az indítványt, a Augenfild Miksa, Novák László és Stalla Márton személyében bizottságot küld ki, amely bizottság a nevezett Társulat vezetőségével az indítvány értelmében érintkezésbe fog lépni, s annak eredményéről egy rendkívüli választmányi ülésen tart beszámolót.

Elnök indítványára a választmány megbízza Prüner Arnold, Spitz Adolf és Stalla Márton választmányi tagokat, hogy a két szerkesztővel egyetemben a Grafikai Szemle fejlesztésének és mellettek szerkesztésének módozataival foglalkozzék.

Elnök reierál a közmunkák tanácsánál egy utcának vagy térnek Gutenberg nevével történő elnevezése tárgyában tett lépéseinek eddigi eredményéről, s jelenti, hogy az úgy kedvező állását öszre várhatjuk.

Pénztárosnak a tagsági forgalomról és a pénztár állapotáról, valamint az Évkönyv és Grafikai Szemle zárószámadásairól szóló részletes jelentése tudomásul szolgál.

A pozsonyi szaktársak szeptember hónapban nyomtatványkiállítást óhajtanak rendezni s kiállítási anyagért Kőrünkhez fordulnak. A választmány a kérelmet teljesíti.

Bárány Nándor indítványozza, hogy az Évkönyv könyvdíszére kitzűtött pályázat elbírálásánál Iparművész is képviselve legyen. Elfogadott.

Leltárosok megbízatnak egy könyvtári szabályzatnak az elkészítésével.

Bozsik István pénztárosnak — ebbeli kérésére — megengedi a választmány, hogy a nyári idény alatt vasárnaponként helyettesíthesse magát.

Ifj. Aigner Antal, I. titkár.

Jegyzőkönyv

a Könyvnyomdászok Szakköre szakkbizottságának a miskolci könyvnyomdászok nyári táncmulatsága meghívójának elbírálása tárgyában 1908 május 19-én tartott üléséről.

Jelen vannak: Bárány Nándor, Fekete Béla, Hollósy János, Prüner Arnold, Spitz Adolf.

Az ülés megnyitása után a szakkbizottság előadójával Spitz Adolf választatik meg, ki a négy pályaművet, és pedig 1. "Törekvő", 2. "Silvana", 3. "Gutenberg", 4. "Törekvés" jellegűeket együttesen veszi bírálat alá. A bizottság rövid vita után a "Törekvés" jellegével ellátott meghívót — mint e munkák között a legmegfelelőbbet — jelölte meg díjazásra érdemesnek.

A szakkbizottság alapos megvizsgálás után a következő határozatot hozta:

1. **Törekvő:** Kezdetleges munka; a kombinált lénia keret helytelen, a szövegrész minden tekintetben hiányos és a szó közti beosztás szabályellenes; tag; nyomtatása gyöngye munka.

2. **Silvana:** Egyszerű sablonos alkotás; a keret sok kívánni valót hagy hátra, azonban a szöveg — egyes helyek kivételével — eléggé ügyesen van csoportosítva; csupán csak hogy a fő sor ("nyári táncvigalmat") jelentékenyen nagyobb betűfajtaból lett volna vendő. Az alapelem nagyon pontos munka, nyomtatása dicséretre méltó.

3. **Gutenberg:** Kerete kombinált lénia-szedés, mely munka már technikai komplikáltsága miatt is elismerést érdemel, azonban szedőjének előnyére válna, ha a helyközök elosztását helyesebben kultiválná. A szöveg csoportosítása jó, csupán a fő sornak kellett volna itt is nagyobbak lennie. Az alapelem metszése, úgy szintén a nyomtatás is teljes elismerést érdemel.

4. **Törekvés:** Két-oldalas pályamű (1. és 3. oldal), melynek első (cím-) oldala nyugtalan hatású, s éppen ezért teljesen elhagyandó. A tulajdonképpeni meghívó (3. oldal), mely a beküldött négy pályamű között — a keret szedésében, valamint a szöveg elrendezésében észlelt hibák dacára — a legjobb, mi különösen a nyomtatásra is vonatkozik, a szakkbizottság által díjazásra érdemesnek találattván, a 13—13 koronás díjak e műnek való kiadását ajánlja. Mint díjazottak szerepelnek: tervezésért és szedésért Lovász László; alapelem metszéséért s nyomtatásáért pedig Gerő Sándor (Klein és Ludvig féle nyomda, Miskolc).

Budapest, 1908 május 19.

Spitz Adolf, előadó.

A Könyvnyomdászok Szakköre pályázatai.

A Könyvnyomdászok Szakköre választmánya 1908 április 22-én kelt ülésén elhatározta, hogy a magyarországi könyvnyomatók fokozottabb szakbeli fejlődésre buzdítása végett pályázatot hirdet: I. az 1909-ediki Évkönyv könyvdíszére; II. az 1909-iki Évkönyv legjobbnak talált szakcikkére; III. ugyanez Évkönyv hirdetésének legjobbjaira; IV. az Évkönyv mellékleteinek legjobbjaira.

Általános föltételek: A pályázatok bármelyikében is csak a Könyvnyomdászok Szakkörének tagja vehetnek részt. A pályabírótságot a Szakkör szakbizottsága esetről-esetre a maga kebeléből állítja össze, kívül álló szakírtai bevonásával. A pályamunkák tárgyára, alakjára stb. vonatkozó fölvilágosítások az Évkönyv szerkesztőjénél, Novák Lászlónál (Hold-utca 7.) kaphatók.

Különleges föltételek: I. az Évkönyv könyvdíszre tekintetében: Szükségeltetik összesen mintegy tizenöt-husz cikkhez való homloklicék, iniciálé meg záródísz, továbbá borítékéim, bélelapiros meg esetleg címlap is. A papiros nagysága megegyezik a tavalyival; minőség dolgában olyan, mint a Grafikai Szemle mostani papirosa. A kolomnák magassága negyvenegy ciceró, szélessége huszonöt ciceró. Jól teszi azonban a tervező szaktárs, ha kettős nagyságban készíti a rajzokat, hogy így a kicsinyítés következtében a kidolgozás esetleges hiányosságai enyhüljenek. A pályázati határidő július hó 1-je, de elég, ha ez időre csak a borítékéim vázlatát, meg a homloklicéek, iniciálék és záródíszek közül három-három teljes kidolgozását küld be a tervező szak-
társ az Évkönyv szerkesztőjének. Stílus dolgában határozott kikötés nincsen, a könyvnek külföldön való elterjedtsége azonban szűkegessé teszi, hogy lehetőleg nemzetiessé köntösben jelenjen meg. A pályadíj 100 korona, s minden körülmények közt kiadatik a nyertesnek akkor, ha az utolsó rajzot is elkészítette. Az abszolút becsű többi munkák tervezői díszoklevelet kapnak. A pályázat titkos. Mintaoldal a szerkesztőségben kapható.

II. A szakcikk tekintetében: A pályázaton részt vesznek az 1909-ediki Évkönyvben megjelenő összes dolgozatok, tárgyra és terjedelmre való tekintet nélkül. Pályadíj 50 korona, beküldési határidő augusztus hó 15-ike. Jelégés levél stb. efféle fölösleges.

III. Az Évkönyv hirdetései dolgában: Az 1909-iki Évkönyv hirdetését négy-négy oldalankint más-más nyomdába adatként meg-szedés és kinyomatás végett. E négykolomnás hirdetés-csoportok legjobbjának szedője 30 korona, az ezt követőleg legjobbnak a szedője pedig 20 korona jutalomdíjat kap. A pályázatban való részvételt illető óhajok Bozsik István szaktársnál jelentendők be.

IV. Az Évkönyv mellékletét illetőleg: Ennek a pályázatnak a lévén a célja, hogy Magyarország nyomdaiparának képességeit mutathassuk be: részt vesz benne minden olyan beküldött mel-léklet, amelyben a szedési elem kellőképpen képviselve van. Pusztán rajzok beküldésével tehát nem lehet pályázni. A pályaműveknek már okvetlenül valamely célra kellett kinyomatniok, s az Évkönyv számára egyszerűen továbbnyomtatattatniok. Ennek biztosítása okáért az ilyes mellékleteknél csak a papirosnak és a nyomtatásnak az árát térítjük meg. — Az első díj 50, a másod-
dik 40, a harmadik 30 és a negyedik 20 korona. Az egyes mel-lékletekből kinyomatás előtt a szerkesztőnek — a papiros, festék stb. esetleges kiutalványozása végett — levonat küldendő.

• • •

Pályázatot hirdet ezenkívül a Szakkör a *Grafikai Szemle mel-lékleteire* is. A pályázat ez évi július hónaptól kezdve havonként megismétlődik 30–30 korona pályadíjjal, amely összeg minden körülmények közt kiadatik az illető hónapban megjelent mel-lékletek legjobbjának. A pályázatokon csak olyan munkák vehet-
nek részt, amelyekben a szedési elem is kellően képviselve van. Pusztán rajzok beküldésével tehát nem lehet pályázni. A pályaműveknek már okvetlenül valamely célra kellett kinyomatniok, s a *Grafikai Szemle* számára egyszerűen továbbnyomtatattatniok. Ennek biztosítása okáért az ilyes mellékleteknél csak a papirosnak és az árát térítjük meg. — Az egyes hónapokra eső pályázato-
kon mindazok a mellékletek vesznek részt, amelyek az illető hó 20-ikáig szerkesztőségünkhez beérkeztek, illetőleg a vidéken postára adtak. Később föladatott mellékletek a következő hóra maradnak. Példányszám 1800. Korrekturának előzetes beküldése fölösleges, a papirosról szóló számla a küldeményhez melléklendő. A pályaműveket a Szakkör szakbizottsága havonként bírálja el.

A Könyvnyomdászok Szakköre Temesvárt.

Szakkörünk temesvári tagjai május hó 15-én összejövetelt tar-
tottak, melyen a tagok szép számban vettek részt. A helyi pénz-
kezelő, Lang szaktárs üdvözölve a tagtársakat, áttér a Szakkör
temesvári működésének ismertetésére. E működésnek ered-
ménye: három kiállítás rendezése, egy pályázat kiírása és a
szakiskola létesítése. Pénztári bevétel volt 312.70 korona, mellyel
szemben 28.24 korona volt a kiadás. A pénzkezelő, valamint az
ellenőrzők jelentése tudomásul vétetik. Pénzkezelőül továbbra is
Lang Simon szaktárs választott meg, ellenőrzőbizottsági tagokul

pedig: Balázs Lajos, Dömbsy Sándor, Homann János, Jungbert
Károly, Kilzer Péter, Novotny Vilmos, Sträusler József, Zsarnó-
czay Béla, Zillich Edé szaktársak. A szaktanfolyami bizottságba
beválasztottak: Gabriel József, Novotny Vilmos és Lang Simon
szaktársak. Az indítványok során elfogadott *Kunst* szaktárs
indítványa, mely szerint a Szakkör írjon ki pályázatot a János-
ünnepélyi meghívóra. — Lang szaktárs ezután a tagokat kitar-
tásra buzdító, lelkes szavakkal bezárta az értekezletet.

Tagsági járulékokban a múlt hóban befolyt:

a) Egyesektől (l. a következő oldalon levő pénztári kimutatást):
Péter Ferenc 3.60, Marjánovits István 3.60, Darab László 3.—,
Hegedűs Péter 1.80, Juhász Béla 1.80, Breitner Miksa 2.40,
Kongorác János 1.20, Háromnik Aladár 1.80, Cselzsig József
2.40, Farkas Antal 1.80, Rosenberger Ignác 1.80, Keszler Vilmos
4.20, Hermann Károly 1.80, Berkó Antal 1.20, Bichler Artur 1.80,
Zubriczky Ferenc 1.20, Farkas Lajos 0.60, Wolf Sándor 0.60,
Dobos Géza 0.60, Csaba Miklós 0.60, Goldmann Jenő 0.60, Klein
Rudolf 0.60, Sichermann Lajos 0.60, Mónus Károly 0.60, Spiridon
Calu 0.60, Burghelm Károly 0.60, Lehner Rezső 0.60, Vadász
Károly 0.60, Weisz Jecheskel 0.60, Menczer Aladár 0.60, Klein
Samu 0.60, Ehrmann Jenő 0.60, Theisz Antal 0.60, Perl István
0.60, Varga László 0.60, Schmidt Antal 0.60, Lackenbach Artur
0.60, Landmann Sándor 0.60, Schmidt Zoltán 0.60, Bichler Jenő
1.20, összesen 50.40 korona.

b) A vidékről (l. a következő oldalon levő pénztári kimutatást):
Hódmezővásárhely 4.80, Esztergom 11.40, Fiume 6.—, Maros-
vásárhely 8.40, Nagybecskerek 13.20, Győr 12.—, Miskolc 10.80,
Szombathely 10.20, Arad 9.60, Mezőtúr 1.20, Kassa 11.40, Makó
4.20, Szeged 7.80, Nyitra 3.60, Békécsaba 7.20, Temesvár 15.60,
Szabadka 7.20, Sopron 4.80, Székesfehérvár 9.60, összesen 159 kor.

Tagsági forgalom 1908. év május havában.

Béleptek a Körbe: Göschl Károly, Milovánov Sándor, Tom-
csányi Dezso (Nagybecskerek), Nánási Antal (Győr), Löbölcs
Lajos (Globus), Schmidt Zoltán (Klein V.), Schléger István
(Gallitzenstein), Zubriczky Ferenc (Muskát), Erdélyi István,
Meintz István (Szekesfehervár), Rainer Lajos (Fried és Krakauer),
Jersny Károly (Pazmanéum), Butkovszky Bertalan (Márkus S.),
Schmidt Antal (Várna), szakegyesületi helyi csoport, Csorba
Kálmán (Békés-Csaba), Csincás Béla, Négó Károly (Athenaeum).
Hátralék miatt törleendő: Kürschner Sándor, Weisz Márkus
(Globus), László Rezső (Győr), Farkas Jenő, Geró Sándor,
Stern Dezso (Miskolc), Gasparics András (Zombor), Karus
Titusz, Scheiken József (Grafikai), Kovács János (Sopron),
Ehrenfeld Zsigmond, Nikitsch Gyula, Stärk Adolf (Lengyel),
Altmann Adolf (Közégségi), Bogdán Illés, Wittmann Ágost (Temes-
vár), Deutsch Samu (Kánitz), Landstein Béla (Schlesinger), Braun
Imre, Fleck Nánán, Mayer Antal, Schwarz Aladár (Fóvárosi),
Bauer János, Pintér István, Pfeifer Jakob, Eiter György, Tin-
kóczy Zsigmond, Weisz Márk, Thoma Antal, Szuchanek Viktor,
Fröhlich Géza, Somogyi Károly, Gajdos István, Knapp Ernő,
Gorszky Tivadar, Schönwald Leó, Szabó József, Márkus István,
Tóth Menyhért, Tóth István, Hódy István, Ábrai Jenő (ismeretlen
tartózkodásúak). — A hó végén 11 tiszteletbeli, 1539 rendes,
összesen 1550 tag.

Fölvívás Körünk vidéken dolgozó tagjaihoz.

A tanfolyamok vezetősége fölvívja a vidéki tagtársakat, hogy
a kiállítás- és fölolvásásokra vonatkozó megkereséseiket egye-
nesen a tanfolyamvezetőséghez intézzék, és pedig a kiállítás
napja előtt legalább négy héttel. (Megkeresések Wanko Vilmos
helyettes tanfolyamvezetőnek a címére, Budapest VII, Dohány-
utca 10. sz. alá, a Fried és Krakauer féle nyomdába intézendők.)

A tag szórakozási alkalma körhelyiségünkben.

Körhelyiségünk a Gutenberg-Otthonban van (bejárat az épület
bérkocsis-utcal részén). A helyiség nyitva van: vasárnaponként
délelőtt 9 órától 1-ig, valamint minden kedden s csütörtökön este
8 órától 10-ig. Olvasó-terem, billard, sakk, dominó, szlajakok
és szépirodalmi folyóiratok állanak itt a tagok rendelkezésére.

Kondícióbeli változások pontos bejelentése.

A Szakkör t. tagjait kérjük, hogy kondíciójuknak esetleges
megváltozását — tehát mind a belépést, mind pedig a kilépést
is — haladéktalanul adják tudtul a Kör pénztárosának (lakik:
Budapest VIII, Sándor-tér 4. szám alatt), mert csak így kap-
hatják meg pontosan az őket megillető kiadványokat és meg-
hívókat. Elég erre a célra egy egyszerű levelező-lap beküldése.

Bevétel.

Pénztári kimutatás 1908 május haváról.

Kiadás.

	K	f.	K	f.		K	f.	K	f.
Át hozat a múlt hóról			824	03	Helyiségbérllet máj.-jul.-ra	229	10		
10 drb hitelszöv. részjegy (à 10 kor.)			100	—	Pénztáros t.-díja (30 arany, II. részlet)	171	45		
Gutenberg-szobor-alap			784	66	Takarítás, légszesz és villany	11	32		
Ács-Mihály-alap			551	84	Károlyi György meghívó-számlája ..	13	50		
					Admin. kiadások helyben és vidéken	15	78		
					Pótlás a Gr. Sz. 1907-iki deficitére	194	95		
					Az 1908-iki Évkönyv deficitére	5521	31	6157	41
Tagsági járulékokban befolyt:					Kézpénz e hó végén			2380	32
Államnyomda	6	60			10 drb hitelszöv. részjegy à 10 kor.			100	—
A Nap	2	40			Gutenberg-szobor-alap			784	66
Athenaeum	28	80			Ács-Mihály-alap			551	84
Bercaényi-nyomda	1	20							
Berkovits-nyomda	2	40			Szakirodalmi alap:				
Brózsza Ottó	—	—			Az 1907-iki Gr. Sz. összkiadása ..	2523	13		
Budapesti Hírlap	7	80			Az 1908-iki Évkönyv összkiadása ..	7462	81	9985	94
Buschmann Ferenc	6	—			Kézpénz e hó végén			—	—
Egyetemi nyomda	4	80							
Egyesületi tisztviselők	8	40			Szaktanfolyam:				
Engel és Ladányi	2	40			Athenaeum számlája az Értesítőért	120	—		
Fővárosi nyomda	3	60			Bauer F. II. gépm. tisztletdíja ..	50	—		
Franklin-Társulat	3	40			Szedő Gáspár papíros-számlája ..	12	12		
Franklin-fiók	42	—			Tancer klisé-számlája	58	23		
Fried és Krakauer	5	40			Waldmann Ferenc papíros-számlája	25	22		
Galitzenstein	3	—			Tankönyv a temesv. szaktanf. ..	3	60		
Gelléri és Székely	6	—			Villamos áramért	8	45	277	62
Globus	6	60							
Grafikai intézet	6	60							
Hamburger és Birkholz	4	80							
Hedvig Sándor	3	—							
Hornvánszky	1	80							
Jókai-nyomda	—	—							
Károlyi György	2	40							
Kellner Ernő	10	80							
Korvin Testvérek	7	20							
Községi nyomda	2	40							
Légrády Testvérek	4	20							
Lengyel Lipót	2	40							
Löbl D. és Fia	—	60							
Löblovitz-nyomda	3	—							
Magyar Hírlap	4	80							
Markovits és Garai	6	—							
Márkus Samu	3	—							
Máv. menetjegynyomda	9	60							
Minerva	—	—							
Molnár Lapja	1	20							
Otthon-nyomda	4	80							
Pallas	2	40							
Pannonia	22	80							
Pap és Schwartz	1	20							
Pátria	1	80							
Pazmanium	25	80							
Pénzügyintézet nyomda	1	80							
Pester Lloyd	4	20							
Pesti Könyvnyomda R.-T.	—	—							
Posner Károly Lajos és Fia	39	60							
Radó Izor	7	20							
Réval és Salamon	3	—							
Rigler J. E.	2	40							
Rozsa Kálmán és Neje	9	—							
Stephaneum	7	20							
Székesfővárosi Ház Nyomda	10	20							
Szent-László-nyomda	18	—							
Thalia-nyomda	—	—							
Vasutas-Szövetség nyomdája	2	40							
Világosság-nyomda	2	40							
Weisz L. és F.	27	—							
Wodianer F. és Fiai	3	60							
Vidékről (részletezése a megelőző oldalon)	159	—							
Egyesektől (részletezése a megelőző oldalon)	50	40							
	634	80							
Ebből 10 százalék a szakirod. alapra	63	48	571	32					
Szakirodalmi alap:									
Át hozat a múlt hóról	703	78							
10 százalék a főpénztárból	63	48							
A Grafikai Szemle 1907-iki bevétel	1560	92							
Az 1908-iki Évkönyv összbetétel ..	1941	50							
A főpénztárból a Gr. Sz. deficitére	194	95							
A főpénztárból az 1908. Évk. deficitére	5521	31	9985	94					
			20237	79				20237	79

Sarlós Lajos, ellenőr.

Bozsik István, pénztáros.

1908 januárius havi példányok kerestetnek!

Kérjük a t. szakértársakat, illetőleg helybeli és vidéki házi pénztárosainkat, hogy ha netalán volna az ezidei Januáriusi Grafikai Szemléből töltős példányuk, küldjék el azt Bozsik István pénztárosnak (Gutenberg-Ölthon), vagy hozzák fel a körhelyiségbe.

A Grafikai Szemle hirdetéseinek szabott árai:

a) Egész oldalnyi hirdetésé:	egy évre	240.—	korona.
" " "	fél évre	130.—	"
" " "	negyed évre	70.—	"
" " "	egyszeri közlés	30.—	"
b) Fél oldalnyi hirdetésé:	egy évre	130.—	"
" " "	fél évre	70.—	"
" " "	negyed évre	40.—	"
" " "	egyszeri közlés	20.—	"
c) Negyed oldalnyi hirdetésé:	egy évre	70.—	"
" " "	fél évre	40.—	"
" " "	negyed évre	25.—	"
" " "	egyszeri közlés	13.—	"
d) Nyolcad oldalnyi hirdetésé:	egy évre	40.—	"
" " "	fél évre	25.—	"
" " "	negyed évre	15.—	"
" " "	egyszeri közlés	8.—	"

Az apró hirdetéseknek az ára az első közléskor petit soronként negyven fillér; minden további közlés ötven százalékkal olcsóbb.

Fotografus kedvezménye tagjaink részére.

Erdélyi M. cs. és kir. udv. fényképész (Budapest IV, Semmelweis-utca 2. sz., a Kossuth-Lajos-utca sarkán) Szakkörünk tagjainak fényképek készíttetésekor a következő kedvezményt adja:

6 darab vizit-fénykép	6 korona,	12 darab	10 korona.
6 „ kis makartkép	14 „	12 „	24 „
6 „ kabinetkép	16 „	12 „	26 „
6 „ makartkép	20 „	12 „	36 „

Megrendelés alkalmával az illető szakértársnak a legutolsó hóról szóló nyugtával kell igazolnia, hogy tényleg tagja a Szakkörnek.

Kedvezményes színház- és fürdő-utalványok.

A Vígszínházba és az Uránia Tudományos Színházba, valamint a Városligeti Színkörbe meg a Budai Színkörbe mintegy 25–50 százalékkal mérsékelt jegyekre jogosító utalványok kaphatók a pénztárosnál (VIII, Sándor-tér 4. sz., III. emelet 5), valamint a Hungária-fürdőbe szóló kedvezményes jegy-utalványok is. A színházjegyekre szóló utalványok ára darabonként 4, a színházrieké pedig, továbbá a fürdőjegyekre szólóké 2 fillér.

Szerkesztik Tanay József és Novák László. Kiadótulajdonos a Könyvnyomdászok Szakköre. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V, Hold-utca 7. sz. (telefon 36–02). Nyomatott a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság nyomdájában, Sas és Bauer budapesti papírraktáros cégnek a papirosára. — Előfizetési ár: egész évre 4 korona, fél évre 2 korona. Egyes szám ára 40 fillér.

Megjelent és Bozsik István szakköri pénztárosnál (Budapest VIII, Sándor-tér 4. sz., vagy Vármegye-utca 11. sz. alatt) kapható:

a Könyvnyomdászok Szakköre továbbképző tanfolyamainak 1907-1908. évi értesítője.

Összeállította Augenföld M. Miksa, artistikai rendezését végezte Barta Ernő festőművész. Igen díszes kiállítású füzet 18 műmelléklettel; ára szakköri tagoknak 1, nemtagoknak 2 kor.

Telefon-
szám
14—16.

Carmine Hugó

Telefon-
szám
14—16.

gép- és szerszámgyára Budapest VI, Király-utca 26.

Alapítattott
1878-ban.

Főüzlet és gyár: Wien VII, Burggasse 90.

Alapítattott
1878-ban.

A grafikai iparágak összes szükségleteinek raktára. Nyomdafestékek, kencék és hengeranyagok nagy raktára **Kast és Ehinger** G. m. b. H. stuttgarteri és feuerbacheri gyáraiból.

Fiókgépek: Berlinben, New-Yorkban és Chicagóban. A párisi kiállításon grand prix-vel és két aranyéremmel, a st.-louisi kiállításon nagy díjjal lett kitüntetve.

Képviseletek: KONIG ÉS BAUER, Würzburg; HUGO KOCH, AUGUST FOMM és K. GEBLER, Lipcse; GEORGE MANN & CO, London, litográfiai rotációs gépek gyára.

A modern ornamentikában és tervezésben teljesen jártas szaktárs elvállalja stilszerű könyvdiszkek, ugymint iniciálék, fejlécek, záródíszek készítését, teljesen modern fölfogásban. Készít ezenkívül mindenféle könyv-s árjegyzékbortéket, elvállalja egész könyvek díszítését, valamint egyes lapok illuminálását. Címe megtudható a szerkesztőtől.

Szaklapokat meg -könyveket

(bárminő nyelvűeket) vásárol, esetleg csereberél fővárosi szaktárs. Címe a kiadóban.

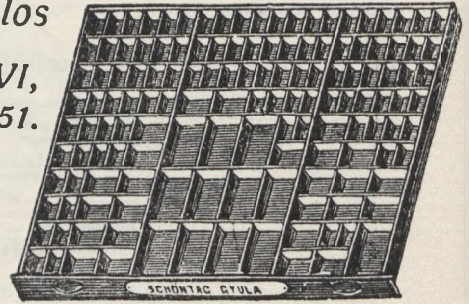
Schöntag Gyula

szakasztalos

Budapest VI,
Váci-körút 51.

Kis antiqua-
szekrény 7,
nagy 9 kor.

Árjegyzék ingyen
és bérmentve.

Koblinger Gyula photocinkográfiai műintézete.

Budapest VII, Csengery-utca 22. szám (telefon 14-61).

Készít mindennemű kliséket művekhez, folyóiratokhoz, árjegyzékekhez meg hirdetésekhez. Építészeti stb. terveket fotolitográfiailag sokszorosít. — Alapítás éve 1892.

! Nagy díj !

KAST & EHINGER
G. m. b. H.

világhíró gyármányal a st.-loulai
világkiállításán a legmagasabb
díjjal lettek kitüntetve. — Elő-
gyárak: Berlinben, New-Yorkban
és Chicago-ban.

Képviselő Ausztria-Magyarorsz. részére:

Carmine Hugó
Budapest, Bécs, Prága.

Könyv- és kő-
nyomdai festékgyár

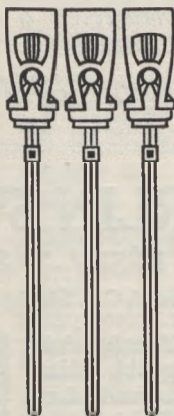
Wüste F.

Iroda és raktár: Budapest VI, Gyár-utca 62. szám.

Gyárt: könyv- meg nyomdák számára való színes, valamint réznyomáshoz szükséges minden fajtájú és színű festékeket. — Hengeranyag- és kence-gyár.

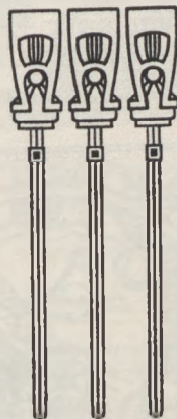
LEGRÉGIBB GYORSSAJTÓGYÁR A BIRODALOMBAN.

Magyar gyorsajtógyár

**Kaiser Lajos és Kaiser Károly
Budapest VIII, József-utca 56. sz.**

Egyszerű gyorsajtók vasuti szerkezettel, 2 és 4 hengerrel. Egyszerű gyorsajtók körbenforgással, 2 és 4 hengerrel. Kromo- és autotípiagépek front-kirakóval vagy a nélkül. Rotációs s kétszín-nyomó gépek. Gyorsan futó "Rapid". Meglepő munkaképesség: óránként 1800 pld. minden megerőltetés nélkül. A legtökéletesebb festékdörzsölés. Erős és szilárd szerkezet. Könnyű és pontos járás. Maszatolás kizárva.

Mindenki, mielőtt gépet venne, saját érdekében kérjen ajánlatot!

Telefon 54—48.

Check-conto 9164.

Kurzweil János és Társa

egy-
sítve: **Berger & Wirth lipcsei festékgyárosokkal.**

Első magyar könyv- és könyomdai festék- és hengeranyag-gyár.

**Gyártelep: Budapest IX,
Márton-utca 19. sz. alatt.**

Telefon 56—64.

**Városi iroda: Budapest V,
Aulich-utca 7. sz. alatt.**

Telefon 76—44.

Ujság-, mű-, illusztráció-, díszmű- és mindenféle színes festékek, kencék, bronzok a grafikai iparágak részére. Hengeröntő műhely lapos és körforgó gépekhez. Olcsóbb és jobb a házi öntésnél. Patent, Victoria és Bianca hengeranyag kocázott és sima táblákban. Szedővasak igazítható fesztítővel, szabadalmazott sajtó találmány, 47.004. és 53.406. sz. osztr.-magy. szabadalom. Számos helyen kitüntetve.

Fiókgyárak: Berlin, Barmen, Florenc, London, New-York, Páris, Szentpétervár.

Megjelent

és a Grafikai Szemle kiadóhivatalában (Budapest V, Hold-utca 7. sz.), valamint Bozsik J. szakköri pénztárosnál (Budapest, Sándor tér 4. vagy Vármegye-utca 11. szám, Franklin-fiók) kapható:

A Könyvnyomdászok Szakköre 1905—1906-iki szaktanfolyamainak értesítője. ◊

Szerkesztették: Tanay József és Novák László.

220 oldal, sok szedés- és egyéb példával. A szakjukban fejlődni óhajtó szaktársak nélkülözhetetlen kézi könyve. Rövid és azért tömör összefoglalásban ismerteti a szaktanfolyamokon előadott tanítási anyagot.

Ára 1 korona.

Vidékre 1 korona 10 fillér.

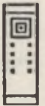
BERTHOLD H., BERLIN SW

RÉZLÉNIAGYÁR ÉS BETŰÖNTŐDE RÉSZV.-TÁRS.

Fiókok: Wien, Szt. Pétervár, Moszkva és Bauer & Co., Stuttgart

Nagy választék különféle körzet és betűujdonságokból, rézléniákból, vignettákból és a t. ◊ Legnagyobb választék orosz betűkből. ◊ Teljes nyomdai berendezések gépekkel és segédeszközökkel. ◊ Szolid kivitel.

Vezérképviselők:

Pusztafi R. és társa, Budapest V, Lipótkörút 17

a kik mintákkal és ajánlatokkal szolgálnak.

Baer Ottó festékgyárai.

Telefon:
93—29.

A grafikai iparágakhoz szükséges összes
◻ fekete és színes festékek gyártása. ◻

Telefon:
93—29.

Különlegesség: a „VORAN” kő- és könyvnyomdai fekete festék; eddig felülmulhatatlanul gyorsan szárad.

Grafikai osztály:

A kő- és könyvnyomdai szakmához szükséges összes kellékek raktára.

Vezérképvisellete és nagy raktára

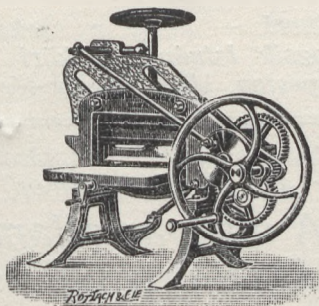
a „Chromo” altenburgi papírgyárnak,
J. Friedrich Daechsler langenaltenheimi kőbányájának,
Hutter és Schrantz nemezgyárának.

Hengeranvagyvár és hengeröntő-
műhely.

Litográfiai kövek.

Kőrforgógép-nemez, könyvnyomdai gépekhez való alátét-nemez, stereotípiái matrica-nemez.

Budapesti gyártelep: VII. ker., Gizella-ut 53. szám.

Josef Anger

Gépgyár és
vasöntöde

& Söhne

Wien-Hernals, Hauptstr. 122.

Szállít legújabb és legjobb szerkezetű gépeket könyv- és könyomdák, papiros-gyárak, üzleti könyveket készítő gyárak, könyvkötők, dobozgyártók számára, a legolcsóbban s a legkedvezőbb fizetési feltételekkel.

— MAGYARORSZÁGI KÉPVISELŐJE: —
Sillberer A., Budapest, Dob-u. 53.

KÖNIG ÉS BAYER

— fotocinkográfiai műintézete —

Budapest VII, Kazinczy-u. 32.

KLISÉK mindennemű képe nyomtatványokhoz a legjobb kvalitásban.

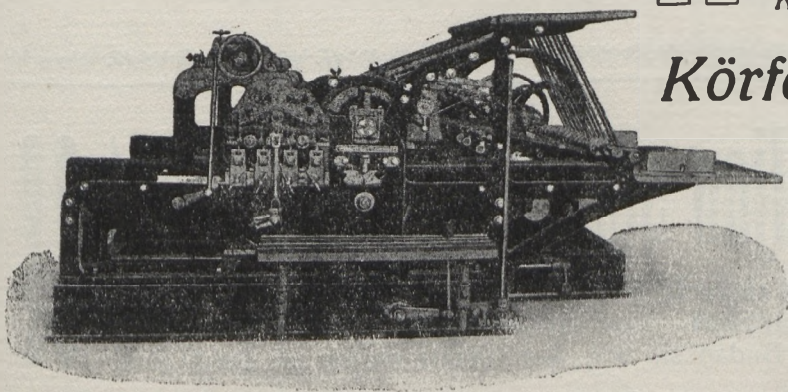
AUTOTÍPIA. ≡ KROMOTÍPIA.

≡ FOTOTÍPIA. ≡ FOTOLITO. ≡

— Házonkülső felvételek. —

WÖRNER J. ÉS TÁRSA

GÉPGYÁRA BUDAPESTEN

Könyvnyomdai gyorsajtók vasuti rendszerű menettel. Könyvnyomdai gyorsajtók két- és négy pályás görgőjáráttal. Kromotípiai gyorsajtók rövidített ivkivezetéssel, a gyűrűs kirakódob segítségével. Kétfordulatú gyorsajtók elől kirakóval. Könyvnyomdai gyorsajtók görgőpályával. Könyvnyomdai kézisajtók.

— — Könyvkötő-gépek. — —

Körforgó nyomó- gépek

— — ujság- és illusztrációnyomásra, meghatározott és változtatható ív nagyság számára. — —

Magyar Nyomdászok Évkönyve 1908. évre.

Huszonharmadik évfolyam.

Szerkesztette: **Novák László.**

Kiadja a Könyvnyomdászok Szakköre Budapesten.

Terjedelme több mint tizenegy ív, mellékleteinek száma nyolcvan. Kiállítás és tartalom dolgában fölülmúlja az összes korábbi köteteket. Ára 3 kor., postán küldve 3.76 kor.

Megrendelhető — amíg a csekély készlet tart — **Bozsik István szakköri pénztárosnál** Budapesten, VIII, Sándor-tér 4. szám.

Bozsik István szakköri pénztárosnál (VIII, Sándor-tér 4, Gutenberg-Otthon) kapható:

**A magyar állam
nyomdászattörténeti térképe.**

Tervezte és magyarázó szöveggel ellátta: **Firtinger Károly.** — Ára 60, postán küldve 70 fillér. Évkönyv-vásárlók fél áron kapják.

REPRODUKÁLÓ MŰINTÉZET

WESZELY LIPÓT ÉS TÁRSA

KLISÉK

BUDAPEST
V. Dorottya-utca 11.

AUTOTIPIA · FOTOTIPIA
KROMOTIPIA · FOTOLITO
MINDENMŰ RAJZOKAT

A LEGJOBB KIVITELBEN.

BEIT & CO.
HAMBURG

DRUCKFARBEN
FABRIKEN

Főraktár és iroda:
MÜLLER TESTVÉREK, Budapest V, Súlyom-utca 13.

Ne vásároljon semmiféle vágógépet !!

mielőtt erről szóló árjegyzéket nem hozatott **Krause Károly** lipcsei gyárából, vagy ennek képviselőjétől: **Kaufmann Gyulától**, Budapest, VII. ker., Kertész-utca 37. szám alatt.

Bélyegző-metszés.
Mechanikai műhely.
Galvanoplasztika.

Ólomzár-gyártás.
Tömöntöde.
Rézlénia-gyártás.

Első magy. betűöntöde

☐ részvény-társaság ☐

Budapest VI, Desseffy-utca 32. sz.

Telefonszám 23—70.

Dús raktárt tart folytonosan magyar, német,
tót, horvát, szerb, román és bolgár ékezetű

könyv- és címbetűkből,

körzetekből, rézléniákból és kizárásokból,
továbbá a legkülönfélébb ékítményekből és
egyéb nyomdai fölszerelvényekből. Egész
nyomdai berendezések jutányos árban és
☐ gyorsan fogatosíttatnak. ☐

UJDONSÁG!

UJDONSÁG!

Egyetemes tabella-alapzat

Czettel és Bendtner szabadalma.

